

2024 • 4

LXXVII. évfolyam • április

művelődés

közművelődési havilap

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Egyed Ákos
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Széman Péter

A szerkesztőség:

Benkő Levente (főszerkesztő)
Balla Sándor
Demeter Zsuzsanna
Péter János
Rostás-Péter Emese

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 – 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Kőnczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Nagy Andrea
Nyomdai munkálatok:
IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 5 lej

9 771221 869240 04

Tartalom

Benkő Levente: Köszönet a példáért 3

közösség

Kiss Csilla – Péter Ildikó: Megújult a Kozmutza Flóra Hallássérültek Iskolája. . . 4

enciklopédia

Lőrincz Márta: Csíkszentimre öröksége 7

Serdült Benke Éva: „Én nem bűvészek, de mindennek jöttem”.
Ady Endre emlékezete 15

emlék-lapok

Fülöp László: Apahida tulajdonnevei egy 1679. évi záloglevélben 20

könyvesház

Suba László: Egy vagyok a többi között. 23

színpad

Barazsuly Viktória Adrienn: Szecessziós varázslat az Operaházban 25

Telegdy Áron Domokos: Flume: Skin 28

galéria

Sümei György: „Budai Nagy Antal közügy”.
Balogh Edgár levele Miklóssy Gábornak 29

Lapszámunk szerzői:

Barazsuly Viktória Adrienn – egyetemi hallgató, Kolozsvár
Fülöp László – nyugalmazott egyetemi tanár, Kaposvár
Kiss Csilla – tanár, Kolozsvár
Lőrincz Márta – művészettörténész, turisztikai szakember, Csíkszentlélek
Péter Ildikó – tanár, Kolozsvár
Serdült Benke Éva – tanár, Paks
Suba László – szobrászművész, Torda
Sümei György – művészettörténész, Budapest
Telegdy Áron Domokos – egyetemi hallgató, Kolozsvár

A címlapon a csíkszentimrei Henter-kúria, a megvalósult álom. Kép: a kúria hivatalos Facebook-oldala. A hátsó borítón jelenet Antonín Dvořák *Rusalka* című operájából, a budapesti Magyar Állami Operaház előadásában. Berecz Valter felvétele.

Kéziratokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza. Kizárólag géppel írt vagy nyomtatott, valamint Microsoft Word programban szerkesztett elektronikus kéziratokat fogadunk el.

Támogatók:

Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovászna Megyei Művelődési Központ
Kovászna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

Köszönet a példáért

Akkor is szépen sütött a nap. Ha emlékeim nem csalnak, azok a tavaszok még tavaszok voltak. Vagyis akkoriban a télből pontosan, szépen, ahogy a csillag megy az égen, úgy jöttünk át a kikeletbe, s onnan is csak szép lassan a nyárba, nem pedig úgy, hogy a téli gúnyját máról holnapra nyári rövid ujjúra váltottuk. Vagyis azok a tavaszok nem olyanok voltak, hogy a telelésből egyszerre nyaralás lett.

Szóval azon az ezerkilencszázkilencvenes tavaszon a Háromszék című napilap április másodiki számában olvastuk a hírt. Hogy a kovásznai Kőrösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület, valamint a „felnőtt” és az ifjúsági érdekvédelmi szervezet – a rendszerváltás napjaiban éppen létrejött Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség – Csomakőrös nagy szülöttjének, a világhírű tudós Kőrösi Csoma Sándor születésének kétszázhatodik évfordulóján tartandó megemlékező ünnepségre mindenkit meghív. Mivel tehát a meghívás mindenkinek szólt, felkerekedtünk, s Nagy Sándor nyugalmazott baróti bányafőmérnök szürke ezerhármas dácsijával hárman: ő, azaz Sanyi bácsi, a felesége, azaz Nagy Rózsika néni, magyar nyelv és irodalom szakos tanár, a Baróti Szabó Dávid nevét éppen felvenni készülő erdővidéki középiskola igazgató asszonya, valamint jószereénységem, felkocsikáztunk Kovásznára. És ugyan nem hivatalos meghívottakként, hanem csak úgy érdeklődőkként, de ott voltunk azon az április negyediki délutánon. Volt koszorúzás Csomakőrösön és a fürdővárosban, tudományos ülészek – akkori szóhasználattal: szimpozion – francia, román és magyar Csoma-kutatókkal, s volt irodalmi műsor a kovásznai filmszínház termében. Ott és akkor láttuk, hogy a kovásznaiaknál miként nyílik és kér utat, helyet magának az önszerveződő és önjáró közművelődés.

Abban a soha vissza nem térő időben történt mindez, amikor ezerkilencszáznyolcvankilenc decembere után mindenütt megmozdult a tenni akarás, s amikor az azelőtt már létező néhány kevés közművelődési tömörülés mellett újak és újabbak jelentkeztek, ki-ki a maga elképzelésével és tartalmával, de egyazon közös nevezőn: a közjóért. A kommunista elvtársak által 1948-ban betiltott Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, közismertebb nevén az EMKE még újra sem volt indulva, mert az éppen egy év múlva történt meg Brassóban, ahol zsúfolásig tele volt a Drámai Színház nagyterme. És abban az időben történt mindez, amikor Erdővidéken, Baróton az idézett kovásznai Kőrösi-megemlékezés utáni napokban-hetekben létrejött a Gaál Mózes Közművelődési Egyesület. Ugyanazzal a céllal: a közjóért.

Miért az orbaiszéki kezdeményre utalás? Hát azért, mert példaként szolgált. Például abban, hogy miként lehet és kell mindenféle központi vezérléstől mentesen, önjáró módon közművelődést szervezni, illetve – megpróbálom ide illő értelmezésben használni ezt a szót – csinálni. S akkor azt mondtuk, mint a csíkszeredai férfiak a moziban, ezerkilencszázhuszonkilencben a kanadai hokisok láttán: ilyen mi is tudunk csinálni. Vagy valami hasonlót, de mindenképpen olyast, ami vélhetően szép és jó, s talán hasznos is.

S mert ama ezerkilencszázkilencvenedik április negyediki orbaiszéki/kovásznai utunk (is) ösztönzőleg, segítőleg hatott, hát itt és most illő köszönetet mondván üzenem: soha ne hagyják abba! S mi sem.

Rudolf Glavics

Megújult a Kozmutza Flóra Hallássérültek Iskolája

Kettős ünnepség helyszíne volt 2023. október 9-én a Kozmutza Flóra Hallássérültek Iskolája, az ország egyetlen magyar ajkú, hallássérült gyermekeknek létesített speciális iskolája. 135 éves fennállását ünnepelte tavaly a 2012 óta Kozmutza Flóra nevet viselő különleges oktatási intézmény, amely ettől a tanévtől felújított épületszárnyba költözhetett, a legkorszerűbb, 21. századi követelményeknek megfelelő osztálytermetek, jól felszerelt kerámia-, illetve képzőművészeti termet, informatikai és multifunkcionális labort, valamint gyógyterápiás szobát vehettek birtokba a tanulók és pedagógusok.

„Kiemelten fontos számunkra a Kozmutza Flóra Hallássérültek Iskolája, hiszen olyan magyar pedagógusok, szakemberek dolgoznak itt, akik megérdemlik, hogy a legmodernebb technológiával, megújult épületben fejtsék ki tevékenységüket, mert a munkájuk egyedi és hiánypótló egész Kolozs megyében, sőt az egész országban. Ezért is hatalmas öröm, hogy a 7,5 millió lejes összértékű európai uniós pályázat révén hozzájárulhatunk a minőségi magyar speciális oktatás biztosításához” – nyilatkozta Vákár István, a Kolozs Megyei Tanács alelnöke.

A 135 éve alapított fellegvári speciális iskola jelenleg hallássérüléssel, rész-képesség-zavarokkal, értelmi akadályozottsággal, autizmus spektrum zavarral és más komplex szükségletekkel élő magyar gyermekek számára biztosít minőségi és gyermekcentrikus oktatást és fejlesztést kis létszámú csoportokban.

Az iskolában jelenleg 114 magyar diák tanul: óvoda, iskola és bentlakás is működik. A beruházás a kolozsvári magyar speciális oktatás versenyképességének növelését szolgálja, ugyanakkor megbecsülésünket is kifejeznénk a pedagógusok és iskola vezetősége irányába, köszönetet mondva áldozatos

munkájukért, hiszen egészen kicsi kortól otthont adnak az intézményben a különleges oktatást és gondoskodást igénylő gyerekeknek.

A beruházás révén kívül-belül korszerűsítették az iskola műhelyépületét: az épület új tetőszerkezetet kapott, nyílászárókat cseréltek, korszerű elektromos és fűtésrendszert alakítottak ki, energiatakarékosra cserélték a világítótesteket, az utca és az iskola felőli járdát újjáépítették, akadálymentes feljárókat létesítettek. A sajátos oktatási-nevelési szolgáltatások biztosításához beszerítették a szükséges felszereléseket, bútorzatot, informatikai eszközöket, például a szenzoros stimulációt és fizioterápiát szolgáló berendezéseket.

A felújított épületben tanácskozóterem és közösségi tér is helyet kapott.

Megbélyegzés, stigma vagy kiváltság speciális iskolába járni?

A Fellegvár közelében platánok és fenyőfák árnyékában áll egy iskola. Egy iskola, amelynek a kapuját időnként nehéz átlépni szülőként. Félelemmel, veszteségérzéssel, csalódottsággal tesszik meg a szülők gyermekeikkel az első lépéseket. Nehéz kimondani, elfogadni, hogy gyermekük speciális nevelési igényű, ezért olyan oktatásban kell részesülnie, mely speciális igényeinek megfelel, olyan iskolában, ahol fejlődhet, kiteljesedhet, boldog gyermek lehet.

Mára már az előítéletek kezdenek visszaszorulni, azonban a gyászfolyamat, amivel a szülőknek meg kell birkóznuk, állandó marad. Túl kell lépniük azon, hogy álmaik nem váltak valóra, hogy gyermeküket nem íratják nagy presztízsű iskolába, hogy ismerőseik, barátaik kérdésére azt kell válaszolniuk, hogy gyermekük

A felújított épület bejárata.
Forrai Szerénke felvétele

Az új műhelyeket korszerűbb berendezésekkel látták el. Forrai Szerénke felvétele

speciális iskolába jár. Úgy érzik, gyermekük hátrányba kerül, ha a speciális oktatásban tanul, elszigetelődik, kirekesztődik. Az ólomléptek aztán idővel könnyebbé válnak. Megtapasztalják, hogy a Kozmutza Flóra Hallássérültek Speciális Iskolájában gyermekbarát, fejlesztő, jól felszerelt környezet fogadja őket. Szakmailag jól felkészült gyógypedagógusok, fejlesztő pedagógusok, logopédusok, pszichológus, gyógytornászok elkötelezetten végzik fejlesztő munkájukat, éber szakmai figyelemmel követik a tanulók fejlődését, segítik a beilleszkedésüket. Korrektül kommunikálnak a szülőkkel, tudatosítják, hogy a fejlesztés hosszú, nehézkes folyamat, nem olyan, mint egy csodapirula. Megbeszélik a szülőkkel, hogy a fejlesztési folyamatban mindenkinek jól meghatározott szerep jut, hogy mindannyian felelősek azért, hogy a gyermek életminősége, szociális alkalmazkodási készsége, kognitív képességei magasabb szintre jussanak. Egyéni fejlesztési terveket dolgoznak ki, melyekben a meghatározott célok a gyermek hiányterületeinek fejlesztését szolgálják.

Az iskolában nagy hangsúlyt fektetünk a speciális terápiákra, amihez a megfelelő felszereltséggel is rendelkezünk. Jelenleg szenzoros fejlesztő szobával, két gyógytornateremmel, két multiszenzoriális fejlesztőszobával, több egyéni fejlesztő teremmel rendelkezünk. Pályázati úton biztosítjuk tanulóink számára az állatasszisztált terápiákat (kutyaterápia, lovas terápia), az állandó úszásoktatást a felső tagozatos diákok számára. Szintén pályázati forrásokból évente szervezünk tanulmányi kirándulásokat, amelyek során a tanulók megismerhetik Erdély

történelmi jelentőségű településeit, tapasztalati tanulás útján. Helyi, megyei, országos és nemzetközi versenyeken veszünk részt, ahol tanulóink sportban jeleskedhetnek. Az elmúlt öt évben csatlakoztunk az Erasmus+ programhoz, mely számos lehetőséget biztosít diákjaink és tanáraink számára a tanulásra és élményszerzésre. Jelenleg kiemelt projektünk a környezettudatos viselkedés elsajátítása, a szelektív hulladékgyűjtés megvalósítása, az iskolában termelt hulladék mennyiségének csökkentése.

Nagy hangsúlyt fektetünk az iskolában dolgozó gyógypedagógusok továbbképzésére, annak érdekében, hogy szakmai tudásuk mindig naprakész legyen, hogy minden esetben eleget tudjanak tenni a mindennapi kihívásoknak. A nemzetközileg elismert képzéseket szintén pályázatokból finanszírozza a Kozmutza Flóra Egyesület, melynek kiemelt célja a speciális nevelési igényű gyermekeket fejlesztő pedagógusok szakmai továbbképzése.

Nem elhanyagolható szempont, hogy tanulóink szabadidejüket gondozott, tágas udvaron tölthetik, ahol két játszótér, műfüves sportpálya és kültéri fitnessgépek segítik kielégíteni a mozogni vágyó tanulók igényeit.

2023 szeptemberében birtokba vehettük a Kolozs Megyei Tanács jóvoltából a felújított épületünket, melyben modern digitális technológiával ellátott és igényesen berendezett osztálytermeket, illetve fejlesztőtermekeket használhatunk. Jelen pillanatban egy dinamikus fejlődő, modern, igényes iskolaépületben tanulnak a diákok, de nem volt ez mindig így. Ha visszatekintünk egy kicsit a történelemben, láthatjuk, hogy hányatott sorsú volt az

iskola, hosszú évek teltek el nehéz körülmények között, míg végül hazaértünk.

1888. szeptember 3-án a Deák Ferenc (ma Eroilor) utcában a Hutflesz-féle ház emeletén vette kezdetét a siketek oktatása, Olgay János tanár vezetésével. Nyolc „süketnéma” tanuló volt az osztályban, akiket szüleik könnyes szemmel hagytak ott. Ebben az épületben csupán egy hónapig tanulhattak, majd a Külmonostor úti (ma Monostori út) gróf Kún-féle házba költöztek. Szvaccina Géza, az intézet ügyeinek előadója fáradhatatlanul dolgozott azon, hogy támogatást szerezzen egy intézet építésére, így az 1893-as év végére sikerült befejezni a bentlakásos intézet építését. 1893 novemberében a Honvéd (ma Dorobanților) utca 38. szám alatt található épület lett a siketek oktatásának helyszíne, a második világháború végéig. Az épületet a háború befejeztével az addig Nagyszebenben működő román tannyelvű siketek intézete vette át.

A háború okozta épületkárok miatt az iskolának hosszú ideig nem volt saját otthona. 1945 és 1948 között működési engedély nélkül, alig néhány tanulóval az Augustus 23. (korábban: Király) utca 24. szám alatti Kereskedelmi Iskola egyik helyiségében folyt a tanítás, egy másikban pedig elszállásolták a gyerekeket. A diákok száma egyre gyarapodott, ezért hosszas utánajárás eredményeképpen az intézet megkapta a Horea (korábban: Ferenc József, majd Horthy) út 24. szám alatti épület egy részét, ide költözött az étkezdé és a bentlakás. Sajnos más lakókkal osztoztak az épületen, ami akadályozta a tevékenységet.

Nagy hangsúlyt fektetünk az iskolában dolgozó gyógypedagógusok továbbképzésére, annak érdekében, hogy szakmai tudásuk mindig naprakész legyen.

1952-ben Csöregi László igazgatónak sikerült kiharcolnia, hogy a bentlakás és az irodahelyiségek a Dorobanților (volt Honvéd, majd Budai Nagy Antal) utca 46. szám alá költözzenek. Az osztálytermek azonban szét voltak szórva: négy osztály a román tannyelvű siketek intézetében, kettő pedig a vakok intézetében kapott helyet. Ezek a termek hidegek és megfelelő világítás nélküli

Az intézmény jelenleg szenzoros fejlesztő szobával, két gyógytorna teremmel, két multiszenzorális fejlesztő szobával és több egyéni fejlesztőteremmel rendelkezik. Forrai Szerénke felvétele

alagsori helyiségek voltak. Mindezek ellenére az iskola vezetősége igyekezett rendet, tisztaságot tartani, apró javításokat eszközölni. Gondot fordítottak – a lehetőségekhez mérten – a gyerekek ruházatára és megfelelő táplálkozására.

Szabó Margit igazgatónő 1955 decemberében elküldte a minisztériumba az iskola rövid monográfiáját, ismertetve a háború utáni nehéz körülményeket, és ismételten, nyomatékosan kérte egy megfelelő épület kiutalását, vagy egy új intézmény építéséhez szükséges pénzalapot.

Az utóbbi években Erdély-szerte egyre hangsúlyosabbá vált a korai fejlesztési szolgáltatásokra való igény a magyar közösség körében.

1958-ban sok hányattatás után az iskolánk megkapta a jelenlegi épületét, amelyen 25 családdal osztozott. A 1980–1981-es tanévtől sikerült elérni, hogy az iskolát teljes egészében a tanulók birtokolják. Ennek ellenére az évek folyamán még számos nehézséggel kellett megküzdenünk, de büszkén mondhatjuk, hogy jelen pillanatban a Kozmutza Flóra Hallássérültek Speciális Iskolája az egyetlen magyar tanyelvű intézmény Erdélyben hallássérült gyermekek számára. Ugyanakkor alkalmazkodunk a társadalmi elvárásokhoz, és igyekszünk ellátni minden akadályozottsággal, fejlődési rendellenességgel élő gyermeket Kolozsváron

és környékén. Nemcsak hallássérült tanulók számára indulnak osztályok, hanem intellektuális képességzavarral, autizmus spektrum zavarral élő, illetve halmozottan sérült gyermekek számára is, természetesen külön osztályokban, speciális tanmenettel és módszerekkel, jól felkészült szakemberek irányításával.

A magyar utazótanári szolgálat biztosítása Kolozs megyében szintén a mi iskolánk feladata, és működik egy felmérésekkel és tanácsadással foglalkozó szakbizottság is az iskolában. 2017-től az óvodában logopédiai csoportot indítottunk, és egy kertészszakosztály is működik, kísérleti jelleggel. Ezek a változások iskolánkban szükségszerűek voltak, mert az utóbbi évtizedekben jelentős mértékben csökkent a hallássérült gyermekek száma az orvostudomány és a technika rohamos fejlődésének, továbbá az aktuális oktatáspolitikának köszönhetően,

és így csökkent a létszámuk az iskolánkban is. A korán diagnosztizált, jó minőségű hallókészülékekkel ellátott, vagy cochleáris implantációban részesült gyermekek általában sikeresen integrálhatók. De az integráció általános elterjedése és a gyermeklétszám csökkenése miatt a magyar szórványban is gyakran találkozunk az iskolákban egy-egy hallássérült gyermekkel.

Az óvodai csoport terme

Az utóbbi években Erdély-szerte egyre hangsúlyosabbá vált a korai fejlesztési szolgáltatásokra való igény a magyar közösség körében. Iskolánk a Kozmutza Flóra Egyesület segítségével ezt a hiánypótló szolgáltatást próbálja lefedni, megvalósítani. Első lépésként gyógypedagógus szakemberek továbbképzésére fektettük a hangsúlyt, mert fontosnak tartjuk, hogy szakembereink akkreditált képzések által fejleszthessék saját kompetenciáikat, és tapasztalatot szerezhessenek.

Hiszünk abban, hogy minden speciális nevelési igényű gyermek adottságokkal, lehetőségekkel születik, és aktívan szeretnénk hozzájárulni ahhoz, hogy minden hozzánk forduló gyermek esélyt kapjon arra, hogy ezeket a lehető legnagyobb mértékben kamatoztathassa.

A 135 év tükrében az újítások és a hagyományok ápolása együtt határozza meg az iskola arculatát. Felkészült gyógypedagógusaink, specifikus eszköztárunk, az iskolában uralkodó családias hangulat mind elősegíti, hogy a gyermekek képességeiknek megfelelően, harmonikusan fejlődjenek, így akinek speciális nevelési igényű gyermeke van, bátran, bizalommal fordulhat hozzánk.

Az óvodai csoport terme

Lőrincz Márta

Csíkszentimre öröksége

„...a múlt emlékezete [...] a mi megmaradásunk a jövőben.”¹

A dott Erdélyben, a Csíki-medencében egy olyan falu, amely – ahogy az a legtöbb erdélyi településre jellemző – rendelkezik egy több száz éves úrilakkal, melynek állapota évtizedekig válságos, jövője pedig sokáig kérdéses volt. Am a falu lakói magukénak vallják, és a település szimbólumaként tekintenek rá – megmentésén így fáradhatatlanul dolgoztak, a szó legnemesebb és leg-tényszerűbb értelmében minden követ megmozgattak érte.

Az eredmény önmagáért beszél. A kúriát a visszafordíthatatlannak el-könyvelt pusztulásból mentették ki, hogy sokévi tervezésnek és szívós kitar-tásnak köszönhetően ismét a falu büsz-kesége lehessen. A falu apraja-nagyja így birtokba veheti az ismét közösségi térként működő épületet, étellel tölthe-ti meg, ahogyan annak idején is a tele-pülés kulturális centrumaként szolgál-ta a falubelieket. Az egykori kultúrház és Virágh László híres mozija² helyett napjainkban vetítőtermet, népi mes-terségeket bemutató termet, kiszolgáló helyiségeket, mosdókat alakítottak ki,

pincétől a padlásig hasznosítottak min-den teret.³

Az A kategóriás műemléki státusz-szal rendelkező csíkszentimrei Hen-ter-kúria egykori pompájában az er-délyi barokk építészet egyik jelentős képviselőjének számított, illetve számít a mai napig.

A feledésre, romlásra ítélt történelmi épületek sorsában osztozó kúria álla-po-ta érdekes módon akkor fordult válsá-gosra, amikor magánkézbe került. Az új tulajdonos a megvalósítandó tervek magas költsége miatt veszendőbe hagy-ta az ekkor már ingatlansorba süllyedt épületet. Az évtizedes elhanyagoltság súlya főként azért tűnt riasztónak, mert a tulajdonoscserre idején éppen az épület elgombásodott faszervezetű tető-zetének szakszerű restaurálása volt fo-lyamatban, állami gyorssegély révén. Az új tulajdonos profitorientációja miatt az állam visszavonta a tetőzetre szánt fedezetet, és így az épület megcsonkí-tott formájában már kevésbé tudott el-lenállni a további megpróbáltatások-nak. Az áldatlan állapotot felismerve a

A falu történeti múltjának jelképeként a kúria olyan örökséget képvisel a helyiek szemében, amelynek megtartásáért a közösségi összefogást is vállalták.

Keresztes Nándor látványterve

A Henter-kúria még romos állapotában, 2011-ben

faluk önkormányzata megtette a szükséges lépéseket, majd visszaigényelte a kúriát, így 2011 óta ismét – önkormányzati tulajdon révén – az országos műemléki listán szerepel. Az önkormányzat a birtokjogok rendezése óta nagy erővel összpontosított a felújításra, kihasználva minden lehetőséget az arra érdemes befektetők keresésén keresztül az állami támogatás elnyeréséig. Míg ezek közül bármelyik is végleges megoldást kínált volna, addig önerőből az állagmegőrzést, az értékmentést folytatták, szorgalmazták. Hol helyi rendezvénysorozat helyszínévé jelölték meg a kúriát, hol a kúriáért szervezett akciókkal tartották fent a megmentése iránti lelkesedést. Végül 2017-ben pályázatot nyertek a felújításra – a munkálatokat 2021-ben kezdték meg, és 2023-ban fejezték be.

A falu történeti múltjának jelképeként a kúria olyan örökséget képvisel a helyiek szemében, amelynek megtartásáért a közösségi összefogást is vállalták. Ennek az értékmentő folyamatnak egy játékosabb szegmensét vázolom fel 2011-ből.

A település ismertetésén túl az egykori és mostani műemléképület örökségi státuszának miértjére és mikéntjére is kitérek, majd a már említett értékmentési tevékenység leírása következik.

Településtörténet

Csíkszentimre az alcsíki falvakat tömörítő Alcsíki-medencében fekszik, északról Csíkszentkirály, délről Csíkszentimron határolja. A falu Csíkszeredától 11 km-re a 12A jelzésű országúton közelíthető meg. Orbán Balázs az Alcsíkon

található települést községként tüntette fel, fekvését ekképp határozta meg: „Szent-Simonon felül, alig negyedóra távolra Szent-Imre következik, mely község a balparti Bedecs patak és a jobbparti Rege- és Bánya patakok Oltba ömlésénél fekszik.”⁴

A település a székely falvak felosztása szerint több tízesből tevődik össze. A részek tagoltságát a falun átszelő Olt folyó még inkább hangsúlyozza: így a napjainkban is fennálló helynevek szerint az Olt bal partján Bedecs, jobb partján pedig Oltelve húzódik. Oltelve magába foglalja a Felszeg, Sándorszeg, Alszeg, Pálszeg – a jelenlegi térképeken is feltüntetett – falurészeket.

Ugyancsak Orbán Balázs leírására hivatkozva a részek neveit tekintve a falufelosztás egykoron másabb képet mutathatott,⁵ ugyanis ő a bal parti részre, Bedecs mellé helyezi Alszeget, illetve itt még egy ma már nem szereplő Tengeszeg⁶ nevű részt is megjelöl. Első írásos említése a falunak az 1567-es regestrumban lelhető meg, ahol 30 kapuval jegyzik fel *Zent Emreh* alakjában, mostani falurészét, Bedecset pedig 26 kapujával külön adózó faluként tüntetik fel.⁷

Írásos forrásokban a faluról ugyan korábban is értesülünk, ám az 1552-es ítéletvégrehajtásban olvasható adatközlés szűkre szabottan – csak a sértett fél származását illetően – tér ki a névemlítésre: „Szent-Imre Márton Gergely”. „A település első írásos említése a 16. századból maradt fenn. Ekkor sem a falu, hanem egy falubeli jelenik meg egy okiratban: »Nagymihályi Ödönfi László görgényi várnagy és székelyek is megparancsolja Csíkszék tisztségének, hogy Szent-simoni Endes Balázs ellen, ki Szent-Imrei Márton Gergely fiának

megsebzéséért és félholtra veréséért nagyobb hatalmaskodásban és a megsebzett élő vérdíjában marasztaltatott el, ezen ítéletet hajtsák végre s Márton Gergelynek tétesenek eleget. Kelt Keresztfalván 1552 ápr. 2-dikán.»⁸

A következő írásos közlés a faluról a csíkszentkirályi és krasznahorkai Andrásyak 1569-es, II. János király által kiadott adománylevelében szerepel – a település ekkor Andrásy-birtokká vált.⁹ Az Andrásyak az 1700-as évektől már nem újították fel a Szentimrére vonatkozó birtoklevelüket.

Az Andrásyak után jelentősebb nemesi családként a szentiváni Henterek lettek a falu főbb birtokosai. A család a 19. század végéig jelen volt a település életében.

A falu öröksége – a Henter család örököse

„A helytörténet a múlttól beszél, ám a jelenhez szól. Ahhoz, hogy a múlt értékei beépüljenek a mai és jövőbeni kultúrába, és a bennük rejlő lehetőségeknek megfelelően áthassák akár az emberek mindennapi életét is, át kell tudnunk adni azt a hagyományt, amelyet egy-egy közösség nyelvi, szellemi és anyagi kultúrája kialakított és megőrzött.”¹⁰

A csíkszentimrei Henter-kúria életútja két család történetével fonódik össze: a feltehetően középkori alapokon nyugvó épületmag egykor a Hadnagy családnak nyújtott otthont, majd házasság révén a Henter család vehette birtokba és alakíthatta saját igényeire a régi udvarházat. A Henterek társadalmi rangja, közéleti szereplése is meghatározta az épület alakításait: arcualata tükrözte, mintegy lenyomatként a család rangját, presztízsét. A sorsfordító idők az egykori nemesi lakot eladásra ítélték, majd a nagy rekvirálások, kitelepítések idején a nép javára ítélték a tulajdonlását. A falu lakosai évtizedeken át kultúrházként, moziként használták a kúriát, egyszóval a népművelés csíkszentimrei epicentrumaként tetszelegtetett az egykori úrilak. És milyen jól tette! Hisz a köz szolgálatába állított épület a köztudatban mindvégig Henter-kúriaként élt. E néven, önmagához képest bármilyen kifordított formában is, de vihette tovább a nemesi udvarházak évszázados népnevelő hagyományát egy olyan sötét korban, amikor az arisztokráciát el akarták törölni a föld színéről. A szép új világ visszaszolgáltatásai idején a kúria így nemcsak egy család magányos örökségéért várt jobb sorsára,

A kúria tengelyében elhelyezkedő alapincézett pítvar két oldalán ebédlő, hálószobák, konyha, mellékhelyiségek voltak. Ezek a terek most új rendeltetést kaptak.

hanem egy egész falu népe sorakozhatott fel megmentéséért. A kúria így családi örökségből lokális szintű, identitást meghatározó, kollektív emlékeztető örökséggé vált.

Hogy egy, kialakulása idején lakóházként funkcionáló épület miképp válhatott műemlékké, majd a falut meghatározó emblematikus épületté, az az örökség ismertetésével magyarázható a legpontosabban.

Az örökség érvényessége. Hogyan jön/jött létre az örökség?

Az ókori Róma társadalmában fellelhető *patrimonium* és *hereditas* fogalmakig tekintenek vissza azok a tanulmányok, amelyek a most használatos *örökség* fogalmi jelenségét kívánják definiálni. A római jog értelmezésében a *patrimonium* egy család számára reprezentatív, nemzedékek között örökölt konkrét javakat jelenti. A rokoni kötelék határozta meg a hagyományozódást. A *hereditas* tágabb halmazú, nemcsak a vérségi kapcsolatokra terjedt ki, hanem társadalmi közösségekre. Mondhatni ez határozta meg az egyes etnikumok különbözőségét.

A mai használatban az örökség azokat a tárgyi, szellemi javakat, eszméket, hagyományokat, szokásokat öleli fel, amelyeket a mai használó

érdemesnek ítélt átvenni és tovább hagyományozni.

Kulturális örökség

Örökségi jelentőséget egy helyszín, épület, tárgy, szokás az őt magában foglaló civilizáció kulturális aspektusaiban kaphat. A kulturális aspektusok a történeti, tudományos, társadalmi, régészeti, építészeti, természeti jelentések és értékek. A megőrzendő a jelentés és értékasszociációk generációs egymásra épülése révén, azaz hagyományozódás útján teremtődik meg. A kulturális örökséget (*cultural heritage, patrimoine culturel*) a kultúra felőli megközelítésben „egy közösség számára fontos jelentéssel bíró tárgyak, és az azokkal kifejezett immateriális létezők alkotják”¹¹.

Az örökség és kulturális örökség közötti különbség nehezen fedezhető fel, a jelentéstartalmak a jelenlegi értelmezéseket figyelembe véve eléggé átmosódtak egymásba. Ahogyan az örökség a műemlék azonosságként is elkönnyelhető, az interdiszciplinaritást hangsúlyozó álláspont kezd nyeresre állni az örökség definiálásában. Hogy miképp vált az örökség a műemléki integráció szinonimájává, és határozza meg a ma kultúrafelfogását, azt történeti fejlődése mutatja.

Általánosan a francia forradalmat tekintik az örökség létrehozójának, ekkor tervezték meg tudatosan

az örökségképet, és a francia nemzet önmeghatározójaként használták. Ugyanakkor a jakobinus diktatúra intézkedése előtt már két állomást tudhatott maga mögött az örökség, a jelentés hordozója ekkor alakult ki: a történeti emlékként létező reprezentatív épület.

Az első éra ősállapota a fogalomnak, az antikvitás és a középkor ideje, amelyet Alois Riegl osztrák művészettörténész a műemlékvédelem intencionális korának jelölt meg. Az i. sz. 2. század Görögországának hellén építészeti emlékeit Pauszaniász ismerteti *Utazás Hellaszban* című művében. Az ókori Róma például a műalkotások tárházaként volt számontartva, ugyanis a meghódított területek emlékeit hadizsákmányként állították fel a városban. Ezek jelképként demonstrálták a hatalmat.

A második kor a reneszánsz ideje, amikor is a művészeti és történeti emlék színre lépett Rómában. A pápai állam újraalkotása, az itáliai fensőbbség elismertetése indította el a régi korok építészetének és műalkotásainak *renovatio*ját, a tudomány és művészet újjászületését az ókori minták *imitatio*ja által. A pápai bullák rendeletei a múlt jelképeink megőrzését határozták meg, a városképek egységéért a történeti emléket hordozó épületek karbantartásával. A védelmező tevékenységhez ugyanakkor társult a muzealizáció folyamata is: a capitoliumi szoborpark, a firenzei Uffizi Képtár.

Az épület örökségi jellege mindig szubjektív, hiszen az ember épített környezetén mérhető leginkább a társadalmi életmód és a kulturális fejlődés.

A Direktórium beszerző tevékenysége a francia forradalom idejére tehető, innentől vehetjük a fogalom alakulásának harmadik korszakát. Az örökség itt már tervezetten jelentkezik. 1790-ben Édouard Pommier teoretikus a *patrimoine national* fogalom megtelemettségével az egyháztól és a királyságtól lefoglalt javaknak adott politikai mentességet, így a francia forradalom megszülette nemzettudat a műalkotások átértékelésében lelhetette meg önmeghatározását. A jakobinus diktatúra egy olyan intézkedést tudhat magáénak, amely ezt az aktust lehetővé tette,

Zenei est a Henter-kúria emeleti közösségi termében 2023. december 16-án, az Ars pro Toto énekegyüttes előadásában

ugyanis dekrétumban tiltotta meg az „ellenséges” múltat reprezentáló értékek, javak pusztítását. A múlt, az örökség megismerése, az emlékek közkinccsé tétele az együvé tartozást, az egy kultúrába való integrációt tette lehetővé. A nemzetfogalom, a hősi múlt emlékezete, a történeti örökség megőrzése az intézményesülésben teljesedett ki, és a francia mintát folytatva nemzeti múzeumok épültek, a műemlékek védelmére irányuló intézkedések láttak napvilágot. A nemzeti örökségben az épített emlékek élveznek elsőbbséget, hiszen azok dokumentálják a megalkotott nemzeti történelmet.

A negyedik érában, vagyis a jelenben az örökség átalakul, bővül, terjeszkedik. Az örökség fogalmának az épített emlékről a népi tradíció, szokásvilág fele terjedése az 1960-as években következett be. Szembetűnő az elfordulás időzítése. Mintha a második világháborús pusztítások az épített örökségbe vetett bizalomnak, önmeghatározásnak vetettek volna véget, a teljes és részleges helyreállítások ellenére. Az 1964-es Velencei Karta csak a megőrzés és konzerválás hangoztatásával tudott válaszolni az európai újjáépítési hullámra, amely történelmi városokat (Krakkó, Varsó, Gdańsk) is magával ragadott. Talán nem véletlen a népi kultúrához való fordulás, hogy a gyökerek keresése az

épített társadalomból a természetközeli társadalmakba költözött. Az örökséget már nem régiség határozza meg, nem a történeti műemlék. A dicső múlt kultusza átvedlik az élő múlt kultuszává, az örökség jelen reflexiója hangsúlyosabbá válik.

A Henter család közéleti szerepéhez méltó lakot kívánt, így a régi udvarház nagyobb átalakulása hozzájuk köthető: a korábbi helyiségeket összevonták, újabbakat építettek.

A hetvenes években a többértelműség pártolásával a hagyományos nemzeti elvszerűség az örökségben jelenközpontúsággá alakult, és a kulturális örökség fogalma a *kollektív emlékezet fogalmával* azonosult (Husz Mária, Sonkoly Gábor).

A 21. század felfogásában a kulturális örökség produktumként intézményesült, és olyan gondolkodásmóddá változott, amelyben egy társadalom emlékezete és múlt általi önmeghatározása

a hagyományos eszközök (történeti épületek, múzeumok, könyvtárak) tartalmisága mellett az interpretációra – avagy tolmácsolás, közvetítés, bemutatás, prezentáció, reprezentáció¹² –, az esztétikumra és élményszerűsége épült.

Az örökség és műemlék mára szinonimaként kezelendő. Az integrált műemlékvédelem átalakult integrált örökséggé, és sokkal inkább szemléleti jelenség, mint meghatározható fogalom. A módszertani átalakulásban az örökség az adott immateriális vagy materiális javat a saját kontextusában vizsgálja, az emlékek hovatartozásának momentumaként fogható fel, és nem tartózkodik az átjárhatóság gyakorlatától sem (Fekete Ilona).

A nemzettudat, nemzeti történelem kulturális örökség fogalom kibővülésével a megfoghatatlan és szellemi dimenziókat is felöleli. Így a toleranciával karöltve az intézményesülés révén a hivatalos történelem nélküli entitások is legitimációt kapnak.

Az örökség szintjei így kategorizálhatók: a világ emberiségének öröksége, nemzeti szint, lokális szint, személyes örökség (Husz Mária). Közös pont közöttük az örökségtudat, míg a különbség az identitáskeresésben, az örökség élményszerűségében – itt az utazásélmény –, az érzelmi kötődésben nyilvánul meg.

Belső tér a felújítás után, 2023 júniusában

Miért az épített örökség?

Az épület örökségi jellege mindig szubjektív, hiszen az ember épített környezetén mérhető leginkább a társadalmi életmód és a kulturális fejlődés. Egy épület szimbóluma lehet az őt birtokló közösségnek a hozzá fűződő asszociációk által, és múltjuk bizonyítékaként őrzik, ápolják, megemlékeznek róla. Az örökösök viszonyulása adja meg egy épület örökségértékét.

Az épített örökség, mint tárgyi dokumentálója egy nemzet történelmének, mindig jó lehetőséget kínál egy ország, egy nép történelmi múltjának megismerésére. E sajátossága miatt az építészeti emlék mindig elsőbbséget élvez egy vidék, település bemutatásánál.

Az önkormányzati tulajdonú udvarház a tulajdonos révén biztosítva van a megőrzés, a közszemlére tevés és a restaurálás terén. A falu elöljárói a közösség tagjainak elszámolással tartoznak az önkormányzat befektetett anyagi javairól, és így a számonkérés egyfajta hivatalon kívüli ösztönzést is adhat az esetleges tervek kivitelezéséhez.

Az udvarházat közösségi térként hasznosították, kulturális központként működtetik majd. A falu szolgálatába állított intézménynek adnak otthon az önkormányzati tervek szerint, így az emlékezet és örökség összekapcsolódása által alkotott identitás elve is érvényesülhet.¹³

A Henterek. Családtörténet Csíkszentimréhez kötődően

A sepsi-szentiváni, nemes és báró Henter család eredetéről két felfogás is él, mindez Kővári László nemzedékrendi összefoglalójára alapszik: az írásos forrásokban először szereplő Henter Gáspár apjának Lukácsot (családi ősi fészke Sepsiszentiván), valamint Dénest (családi ősi fészke Nagyajta) veszik leszármaztatató ősnek.

Lukács anyja egyetlen Apor leszármazottként ment nőül Burczia Mátéhoz. Házasságukból még egy fiút, Istvánt említik, aki megtartotta az Apor nevet, és Bálványoson lakott. Maga Lukács Sepsiszentivánra költözve kapta előtagként a kis Henter nevet, míg fiát, Mátét már csak Henterként említik.¹⁴

Másrésről a Dénestől való származásra alapozva építik fel a családfát, ahol a család ősi fészke a fiú, Henter Gáspár 1531-ben bejegyzett lakhelye szerint Nagyajta – a többi Henter is nagyajtaiként szerepel a lustrákban. E felfogás nyomán haladva Szentiván hozományként került a család birtokába, Henter Benedek (1538) és Burczia Apor Borbála házassága kapcsán; a szentiváni előnevet pedig fiuk, András vette fel 1635-től. Az immár szentiváni Henter András a szentimrei Hadnagy Katalinnal kötött házassága révén jutott Csíkszentimrére.¹⁵

Az elkövetkező századok folyamán a család férfitagjai általánosan viseltek hivatali tisztségeket Udvarhelyszék, Háromszék és Csíkszék területén, többek között főkirálybíró, tábornok, portai követ, ítélmester státuszban.

A bárói címet két ágon is megkapta a család: Ferenc fia, Ádám 1753-ban, míg Mihály fia, Dávid 1744-ben, mely utóbbi ág 1788-ban Ferenc által ki is halt.¹⁶

A bárói cím folytonosan megmaradt tehát Ádám révén, akinek neve Csíkszentimrén tűnik fel templomépíttetőként; az ottani *Domus Historia* tanúsága szerint ugyanis jelentős adományokkal támogatta a templom újjáépítését. Halálakor a templom Szent József-kápolnájában temették el, 1781-es feliratú sírköve tanúságként ma is látható. Ugyanakkor apja, Ferenc is ténykedett a szentimrei egyház gazdagításáért – a templomban álló, 17. századi főoltár az ő rendelése nyomán került az egykori 15. századból megmaradt régi szárnyasoltár helyébe.¹⁷ A templom javára történő adományozásokat a további utódok is gyakorolták, ahogyan az udvarhelyszéki főkirálybíró Antal, és ennek fia, József végrendelete is mutatja. A falu határában álló Szent Margit-kápolna javítására 1823-ban Henter János kápolnabíró tett adományt. Ami a címert illeti, közöljük Dávid bárói címerpajzsának leírását, hiszen általánosan ez a címer szerepel a Henter név kapcsán: „Czímere paizsát balfelől ezüst és kék, jobbfelől vörös és arany melléklet ékíti; felette katonai zárt sisak, melyen királyi korona. A paizs kék mezejében három zöld halmon emelkedő királyi koronán daru áll, nyakán hátulról átnyílvazva, s jobb lábában az örökös jelképét, tekét tartva; a paizs felső felét, félre vont függőnyt képezőleg két felől vörös mező foglalja el, melyek jobbján kivont görbe kard, balfelőli részen fejez faragott toll látszik.”¹⁸

A Henter család szentimrei tartózkodása talán báró Henter József halálával szakadhatott meg véglegesen, a továbbiakban leginkább Szentdemeterhez és Kelementalkehez kötődően tűnik fel nevük. A szentiváni Henter nemes család legutolsó leszármazottja a nemzedékrendi táblán az 1877-es születésű Géza, Henter Benedek és Petky Borbála fia.

A Henter-kúria története

A csíkszéki barokk világi építészet egyik jelentős emlékeként számontartott udvarház építési évét általánosan 1713-ra

Az udvarházat közösségi térként hasznosították, kulturális központként működtetik majd. Szigetesi Vajk István felvétele. Képek: a kúria hivatalos Facebook-oldala

teszik.¹⁹ A főként 18. századi népi építészeti hatását tükröző épület téglalap alaprajzot mutat, a bejáratnál oszlopokon nyugvó, nyitott tornáccal. A tornác faragott kőoszlopai díszítésük révén – akantuszlevél, háromszirmú virágfüzerek – még a reneszánsz hatását idézik. A tornác feletti, szélein volutában lefutó háromszögű oromzaton a Henter család címere kapott helyet.

Téralakítás szerint alápincézett pítvarból, ebédlőből, konyhából, valamint több hálószobából állhatott. Az épület általunk ismert formájában egy régebbi udvarház alapjain alakult ki, több rendbeli építkezés során. Ugyan bizonyíthatóan középkori részletet a régészeti kutatás nem tud felmutatni, de a főbejárati (a főbejárat északi-északnyugati, középkori udvarházhoz képest atipikus főbejárata), falazási és alaprajzi anomáliák szerint időrendbe lehet szedni a többszöri és jelentős átalakításokat.²⁰ Botár István régész szerint a kúria magja az épület északkeleti negyedében lehetett, feltételezhetően hármas osztatú alaprajzzal rendelkezhetett, a mostaninál eltérőbb tájolással, déli irányultsági főbejárattal. Középkori voltát a Csíki Székely Múzeum Bedecs néven tárolt 12/13–15/16. századi kerámiatöredéke után feltételezik. A második rendbeli építkezés az északnyugati rész két helyiségét és a pincét adta. A pincék bejárata déli irányból nyílt, még nem volt boltozásuk. A főbejárat a déli homlokzaton nyugati tájolású volt. 1977 előtt ezt az épületrészt

lebontották. 1713-ra tehető a második építkezési fázis, ekkorra valószínűsíthető a Henter-kúria felépítésének időpontját, azonban az évszámok kő másodlagos falazású, így ez a korábban biztos időpont is kérdésessé vált.

A Henter család közéleti szerepéhez méltó lakot kívánt, így a régi udvarház nagyobb átalakulása hozzájuk köthető: a korábbi helyiségeket összevonták, újabbakat építettek, a főbejáratot átrakták. Ekkor alakult ki az épület mai alaprajza. A kúria tájolása nyugat-északnyugati irányultságú, főbejárata is ezen az oldalon nyílik, a templomra való rálátással, mely templom felújítását ugyancsak a Henter család rendelte meg. Az épület helyiségeinek rangsora is az új tájoláshoz igazodott: a reprezentatív termek a nyugati részre tolódtak, a korábbi udvarház helyiségei kiszolgáló funkciót kaptak. Az építkezés idejét a bejárat portikusában szereplő felirat alapján Vámszer Géza 1764-re datálta.

A következő építkezési időszak strukturális változásokat nem hozott, inkább az épület arculatának egységesítése volt a cél: egyforma nyílászárók, párkányzat, a helyiségek fűtőberendezéseinek egy kéményre csatlakoztatása stb. Az egyik kémény felirata alapján 1802-re tehető a munkálatok befejezése. A Henter-kúriát meghatározó virágmintás oszlopos portikus felállításának ideje talán ebből az időszakból való. A régészeti kutatás a falazás alapján egyértelműsíti a másodlagos

elhelyezést, származási helynek analógiák alapján Háromszéket jelölve meg. Ugyan építkezési kronológiában támpontot nem szolgáltat a reneszánsz ízü virágmintás oszlopokkal és barokk volutás timpanonnal tündöklő timpanon, építészeti hatása mégis látható és tetten érhető.²¹

Az udvarházat a két világháború között, 1928-ban, vásárlás útján egyházi tulajdonba került. Az eladó Szentkereszty család házasság révén jutott birtokra, Henter Dávid felesége, Szentkereszty Irma révén. Az utolsó alakítás már az egyházi tulajdonlás időszakából való. 1934-es renováltatása és ekkori bővítése Kovács Balázs esperes-plébános nevéhez kapcsolódik: a keleti homlokzatot ekkor részlegesen lebontották és kialakították a kultúrház színpadát. A művelődési ház funkció mellett felekezeti iskolának is otthont nyújtó épület az 1948-as államosítási hullámkor megőrizhette iskolai jellegét, jelentős belső szerkezeti változásokkal. A tanintézmény után az állami termelészövetkezet kapott helyet az épületben, és ezután állagára kevés gondot fordítottak, majd a környező területet felparcellázva családi házak építésére használták fel.

Az épület 1990 után került vissza a csíkszentimrei katolikus egyház tulajdonába. Az állami hivatalos műemlék-jegyzékben is számontartják az udvarházat 1992 óta, sőt 1997 és 1999 között a Műemlékvédelmi Igazgatóság az épület rossz állaga miatt gyorssegélyt utalt ki a legszükségesebbnek ítélt állagmegőrzési munkálatok elvégzésére.

Időközben új tulajdonost kapott a betonoszlopokkal megtámogatott épület egy magyarországi befektető személyében, aki a helyreállítási költségek magas volta miatt végül elállt a munkálatok befejezésétől. A vállalkozói szférában való szereplése miatt a műemléképület végül lekerült a Műemlékvédelmi Igazgatóság által támogatott listájáról. A rohamosan romló állagú épületért a falu önkormányzata folytatott többévnnyi, sikeresnek alig mondható harcot, ám végül 2011-ben a polgármesteri hivatal visszavásárolta a kúriát, majd ismét felrakatta a műemléki jegyzékbe.

A mai örökösök – a csíkszentimrei Henterek és a Webkastély

„Erdélyben rengeteg romos állapotban levő kastély és kúria áll kihasználatla-

nul, annak ellenére, hogy ezen épületek a helyi kulturális örökség alappilléreit képezik.

A Kastély Erdélyben program célja Erdély kastélyai és kúriái gazdasági, társadalmi és turisztikai szerepének megismertetése, valamint a térség fenntartható fejlődéséhez való hozzájárulásuk erősítése és kulturális értékük megőrzése. A cél és a figyelemfelkeltés elérése érdekében a Pont Csoport ismét útjára indítja Webkastély online vetélkedőjét.

A verseny célja, hogy tájékoztasson az erdélyi kastélyok állapotáról, és hogy bekapcsolja őket a turisztikai körforgásba. Szeretnénk, ha szorosabbá fonódna a kapcsolat a közösség és a kastélyok, kúriák tulajdonosai/működetői között, ezáltal is tudatosítva, hogy a műemlékek a település részei, közös örökséget hordoznak, amely a közösséget is gazdagítja. A vetélkedő révén egy olyan gyakorlati adatbázis, információhalmoz gyűlhet össze, amely a műemlékvédők, a témát kutatók figyelmét esetleg elkerüli.²²

A fent idézett felhívás az erdélyi magyar nyomtatott és online sajtóban²³ is nagy figyelmet kapó *Webkastély – Él a kastéllal!* nevezetű online vetélkedő 2012-es, másodszori megrendezéséről tájékoztat – a vetélkedőt először 2011 októberében tartották meg.

Az internetalapú vetélkedő iránti érdeklődést mutatja az első fordulóra benevezettek nagy létszáma: huszonhárom település csapata szállt versenybe, holott a benevezési feltételek nagyon behatárolták az elfogadható jelentkezőket.

Röviden összefoglalva a feltételeket, olyan 6–10 fős csapat jöhetett számításba versenyzőként, amelyek tagjai erdélyi kastély vagy kúria közelében élnek, és egy helyi civil szervezettel is együttműködnek.

A megkötések ugyanakkor a vetélkedő komolyságát emelték ki, mivel önkormányzati vagy civil szervezeti háttérrel nem rendelkező jelentkező esetén a verseny jövőbeni eredményeit nehezebb, ha egyenesen nem lehetetlen kamatoztatni. A verseny díjazásai is elsődlegesen közösségi célokat szolgáltak. A 2011-es verseny első és második helyezettjei brüsszeli utazással egybekötött kastélylátogató tanulmányutat nyertek, míg a többi kiosztott díj is híven tükrözi a támogatás célját szem előtt tartó szervezői elvet: pályázatírásban való segítségnyújtás, kastélyhonlap elkészítése, ingyenes részvétel a Bonchidai Kastély Napokon stb. A négy szervezet – a Pont Csoport, a Transindex,

a Transilvania Trust Alapítvány és az Élő Erdély Egyesület – együttműködésén alapuló vetélkedő két kiadást ért meg, miközben több, úrilakkal rendelkező település lakói között indította el a múlt iránti tevékeny érdeklődést.

A csíkszentimrei Henterek nevű csapat a szentimrei Henter-kúriával jelentkezett a verseny 2011-es fordulójára. A hatfős csapat – Fülöp Kinga alpolgármester, Balog Ibolya és András Éva tanár, Keresztes Nándor informatikus, László Zsolt egyetemista és Pál István informatikus – elsődlegesen a újonnan önkormányzati tulajdonba került kúria megismertetéséért és ezáltal támogatók vonzásáért szállt versenybe.

A kúria megelevenedik a versenypróbákon keresztül

1. KastélyMúlt: régi fotók, régi történetek²⁴; a vérfürdő utáni eskü²⁵. Az online vetélkedő első próbája során a Henter-kúriáról tudhattak meg többet a versenyzők: a madéfalvi veszedelem után alakuló alcsíki székely határőrség tagjai báró Henter Ádámmal egyetemben tették le esküjüket a kúriában, 1763. január 18-án.

Az archív felvételek a közelmúltból láttatják a még java épségében álló kúria épületét – művelődési otthonként 1947-ből, vagy a két világháború közötti évekből a barokk kapuzat mutatja hajdanvolt fényét. A felvételek főként a mai állapotok tükrében bírnak jelentőséggel, ugyanis az immár 2011 óta önkormányzati tulajdonú épület jelenlegi állaga akár az 1994-es felvételhez is viszonyítva is aggasztó, ahogyan ez a csapat a közleményében is kiemelten hangsúlyozta.

2. KastélyJelen: mit gondolnak a helyiek a kastélyról²⁶;vélekedések a Henter-kúriáról²⁷. A második próba mutatott rá leginkább az épület és az őt birtokló közösség viszonyára, arra, hogy mennyire élő az adott kastély, kúria, udvarház által képviselt múlt; vagy tulajdonítanak-e történeti értéket az akár évszázadok óta fennálló úrilakoknak.

A csíkszentimreiek kortól függően viszonyultak a kúriához úgy tudásban, mint értékelésben. Az idős nemzedék többnyire a mindennapok szerves részének tekintette az udvarházat, amely művelődési otthonként működve főbb életeseemény helyszínéül jelentette, jelképezte a múltat. A középkorú és fiatalabb nemzedékek számára intézményi jellege miatt a gyermekkori fejlődés

színtere volt, így egyéni nosztalgiák kiváltója is. A kisiskolások a falu nevezetes épületét már csak omladozó, tetőtlen romnak látták, az átadott információk révén ruházták fel történeti értékkel a kúriát.

A kúria a generációk véleményeinek tükrében a közös emlékezés mellett az egyéni emlékezés helyszínéül az önkeresés, a gyökerkeresés színteréül avanzsál, majd pedig történelmi azonosítópontként működik a növekvő gyermekek szemében.

3. KastélyLátogató: barangolás a kastély környékén²⁸; csíkszentimrei barangolások gyalog, keréken és lóháton²⁹. A harmadik feladat a napjainkban különös figyelemnek örvendő kulturális turizmus, örökségturizmus mezsgyéjére vezette el a megmérkőzni vágyókat. A feladat fő célja volt autentikusan bemutatni a kiválasztott épületeket.

Az épített örökség örökségértéke főként az őt „birtokba vevő” viszonyulásától függ. A birtokbavételt pedig az örökség révén kapott élmény határozza meg – amelynek pozitív vagy negatív voltától függ az, hogy miképpen viszonyul a továbbiakban az értékelő az adott örökséghez.

A monografikus csíkszentimrei barangolás autentikust kínál: a falu jelentősebb épületeit is érintve – így a Margit-kápolnát, a római katolikus templomot, a kúriát – a történelmi múlt megelevenedik a résztvevők számára, majd a népi mesterségekkel foglalkozó műhelyek látogatásával a népi hagyományokba, a szentimrei huszárok révén pedig a felélesztett történelembe is betekintést nyerhetnek.

4. KastélyJövő: kastélyod 2020-ban³⁰; naplóbejegyzés; új szemlélet, régi hangulat³¹. Az önkormányzati háttérrel rendelkező csapat megosztotta dédelgetett tervét: kulturális központként, a települést meghatározó intézményként szeretné működtetni a Henter-kúriát.

5. KastélyNap; szervezetek kastélynapot³²; sporttal a kúriáért – a közösségért³³. A szentimreiek félmaraton szerveztek, amibe megpróbálták bevonni a helybélieket is, a rendezvény pedig egy csíkszéki sporteseményéül vált. A falu aktív részvételével zajló *8. Félmaraton – Futás a Henter-kúria megmentéséért* elsődlegesen azt a célt szolgálta, hogy felhívják a helybeliek figyelmét az immár visszakapott épületre, valamint ösztönözzék a falu lakóit arra, hogy a közös tulajdonú műemléket tevékeny munkával támogassák.

Az online vetélkedő során írt bejegyzésekből az épített örökség újbóli örökségesítésének elve rajzolódik ki. Az egykori műemléképület a falusiak szemében az enyésző múlt nosztalgikus pontjaként maradt meg azáltal, hogy elveszítette a műemléki státuszát, és magántulajdonba került. A többször hangsúlyozott figyelemfelkeltés elsődlegesen a kúria közvetlen környezetében élő, az épület mellett élő helybelieknek szól.

A falu tulajdonába jutott kúriát tehát ismét meg kellett ismertetni, újra felfedeztetni a régi korokból megmaradt felvételekkel, emlékekkel. Az újonnan felszínre kerülő múltmorzsák segíthetik a közösséget az általuk birtokolt érték méltányolására.

Mert a kúria fennmaradása kizárólag a helyiek hathatós közreműködése és segítségével révén valósulhat meg. Ennek a fennmaradásnak feltétele pedig az örökség értékének ismerete, valamint a kapott örökséggel való azonosulás.

Felhasznált irodalom

- Botár István: Középkori udvarházak Csíkban I. Kutatási helyzetkép. In: *A Csíki Székely Múzeum évkönyve IX.* Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda, 2013.
- Daczó Katalin (szerk.): *Csíkszentimre öröksége.* Csíkszentimre, 2011.
- Darvas Attila: A csíkszentimrei Henter-kúria. *Hargita Népe*, 2010. február 5.
- Domard, Christian: A műemlékvédelem és a turizmus kapcsolata. *Turizmus Bulletin* 1999/1.
- Endes Miklós: *Csík-, Gyergyó-, Kászon-székek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1938.
- Erdősi Péter-Sonkoly Gábor: A kultúra melankóliája. *Világosság* 2005/6.
- Fekete Ilona: Műemlékvédelem és örökség Magyarországon: intézménytörténet, perspektívák, vélemények. *Világosság* 2005/5.
- Forró Albert: A Henterek és csíkszentimrei udvarházuk. *Örökségünk* II/3, 2008.
- Hartog, François: Örökség és történelem: az örökség ideje. *Régió* 2000/4.
- Husz Mária: A kulturális örökség társadalmi dimenziói. *Tudásmenedzsment*, VII. évfolyam, 2. szám.
- Husz Mária: Kulturális örökség a későmodern társadalomban. *Múzeumi Közlemények* 2007/1.
- Kővári László: *Erdély nevezetesebb családai.* Kolozsvártt, 1854.
- Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása.* Európai Idő Kiadó. 5. füzet, 1991.
- Sonkoly Gábor: A kulturális örökség fogalmának értelmezési és alkalmazási szintjei. *Régió* 2000/4.
- Restaurarea Conacului Henter, Sântimbru. <https://www.uar-bna.ro/2023/proiecte/442/>

Vámszer Géza: *Csík vármegye településtörténete.* Pallas Akadémia, Csíkszereda, 2007.

- http://erdely.ma/kultura.php?id=102140&cim=rajtol_a_webkastely_verseny_video
- <http://www.mri-kossuth.hu/hirek/radio-100723/webkastely-vetelkedo-az-erdelyi-kuriakert.html?send=1>
- <http://www.metropol.hu/mellekletek/utazas/cikk/795547>
- <http://www.trademagazin.hu/horeca/internetes-vetelkedo-az-erdelyi-kastelyokert.html>
- <http://kastelyerdelyben.ro/?lang=hu&page=news&spage=show&idnews=35>
- <http://webkastely.transindex.ro/?o=gyik>
- <http://multikult.transindex.ro/?cikk=15963>
- <http://22nap.egologo.transindex.ro/?cat=136>
- <http://webkastely.transindex.ro/?versenyzo=22/Cs%C3%ADkszentimrei%20Henterek>
- <http://webkastely.transindex.ro/?proba=24>
- <http://webkastely.transindex.ro/?bejegyzes=161>
- <http://webkastely.transindex.ro/?proba=26>
- <http://webkastely.transindex.ro/?bejegyzes=187>
- <http://webkastely.transindex.ro/?proba=27>
- <http://webkastely.transindex.ro/?bejegyzes=212>
- <http://webkastely.transindex.ro/?proba=28>
- <http://webkastely.transindex.ro/?bejegyzes=243>
- <http://webkastely.transindex.ro/?proba=25>
- <http://webkastely.transindex.ro/?bejegyzes=270>

Jegyzetek

- 1 Fülöp Kinga: Előszó. In: Daczó Katalin (szerk.): *Csíkszentimre öröksége.* Csíkszentimre, 2011.
- 2 Balog Ferenc – Bándi Kinga – Bójte Anita: A Csíki-medence filmvetítő-gazdálkodó Laci bácsija. *Művelődés.* 2020, 11. o.
- 3 <https://szekelyhon.ro/aktualis/a-jovofeladata-elettel-megtolteni-a-felujitott-csikszentimrei-henter-kuriat>
- 4 Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása.* Európai Idő Kiadó, 1991. 5. füzet, 46. o.
- 5 „Szent – Imrét is az Olt két külön csoportra osztja. A folyam jobb partján lévő rész Olt elve nevet visel, mely ismét Pálszeg, Sándorszeg és Felszeg tizedekre oszlik. A balparti csoport hasonlóan több alosztállyal bír, minő Bedecs, Tengeszeg és Alszeg.” Orbán Balázs: uo.
- 6 Tengeszeg például Vámszer Gézánál már Tenkeszeg formában olvasható. L. Vámszer Géza: *Csík vármegye településtörténete.* Pallas Akadémia, Csíkszereda, 2007.
- 7 *Székely Oklevéltár II.* 220. o.
- 8 *Csíkszentimre öröksége.* 27. o.

- 9 „...szereztek újabb területeket Csíkban Andrassy Márton és fia, Péter: »II. János király Szentkirályi Andrassy Mártonnk és fiának, Péternek, Csík – Gyergyó szék királybírójának adományozta egész Csík-Szent-Imre helységet, s a csíkszentkirályi 42 jobbágytelekből álló részjószágot. Kelt Tordán, 1569. Nov. 3-dikán.«” In: *Csíkszentimre öröksége.* 32. o.
- 10 Fülöp Kinga: i. m.
- 11 Husz Mária: A kulturális örökség társadalmi dimenziói. *Tudásmenedzsment*, VII. évfolyam, 2. szám, 65. o.
- 12 Husz Mária: Autenticitás és interpretáció az örökségturizmusban. *Tudásmenedzsment*, IX. évfolyam, 2. szám, 109. o.
- 13 Sonkoly Gábor: A kulturális örökség fogalmának értelmezési és alkalmazási szintjei. *Régió* 2000/4.
- 14 Kővári László: *Erdély nevezetesebb családai.* Kolozsvártt, 1854. 112. o.
- 15 Endes Miklós: *Csík-, Gyergyó-, Kászon-székek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1938.
- 16 Kővári László: i. m. 113. o.
- 17 *Csíkszentimre öröksége.* 155–156. o.
- 18 Kővári László: i. m. 114. o.
- 19 Forró Albert: A Henterek és csíkszentimrei udvarházuk. *Örökségünk* II/3, 2008.
- 20 Botár István: Középkori udvarházak Csíkban, I. kutatási helyzetkép. In: *A Csíki Székely Múzeum évkönyve IX.* Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda, 2013.
- 21 Restaurarea Conacului Henter, Sântimbru. <https://www.uar-bna.ro/2023/proiecte/442/>
- 22 <http://kastelyerdelyben.ro/?lang=hu&page=news&spage=show&idnews=35>
- 23 Megjelenések linkekkel: http://erdely.ma/kultura.php?id=102140&cim=rajtol_a_webkastely_verseny_video
- <http://www.mri-kossuth.hu/hirek/radio-100723/webkastely-vetelkedo-az-erdelyi-kuriakert.html?send=1>
- <http://www.metropol.hu/mellekletek/utazas/cikk/795547>
- <http://www.trademagazin.hu/horeca/internetes-vetelkedo-az-erdelyi-kastelyokert.html>
- 24 <http://webkastely.transindex.ro/?proba=24>
- 25 <http://webkastely.transindex.ro/?bejegyzes=161>
- 26 <http://webkastely.transindex.ro/?proba=26>
- 27 <http://webkastely.transindex.ro/?bejegyzes=187>
- 28 <http://webkastely.transindex.ro/?proba=27>
- 29 <http://webkastely.transindex.ro/?bejegyzes=212>
- 30 <http://webkastely.transindex.ro/?proba=28>
- 31 <http://webkastely.transindex.ro/?bejegyzes=243>
- 32 <http://webkastely.transindex.ro/?proba=25>
- 33 <http://webkastely.transindex.ro/?bejegyzes=270>

Serdült Benke Éva

„Én nem bűvésznem, de mindennek jöttem”

Ady Endre emlékezete

„Nem szűnő riadó a sosem szűnő harcra
Ady Endre arca.”
(Magyar Lajos: *Ady Endre arca*)

A

déli órákban újságosok, lapkihordók kiabálták a hírt a körúton: 1919. január 27-én, délelőtt háromnegyed kilenckor Ady Endre elhunyt Budapesten, a városligeti Park Szanatóriumában.

A halott költő ágya mellett Móricz Zsigmond már fogalmazni kezdte az *Ady Endre a ravatalon* szövegét, Ferenczy Béni az ágy mellett ülve már rajzolta *Ady a halottas ágyon* című portréját, Vedres Márk pedig készítette a halotti maszkot. Miután a szobrász elkészült a halotti maszkkal, Móricz Zsigmond az ápolónő segítségével felöltöztette Adyt a sötétszürke ruhájába, ez volt a hűség barát utolsó szolgálata. Eközben Kóber László grafikus a *Vörös Lobogó* című lap számára lerajzolta Adyt a halottas ágyon, röviddel ezután Landau Erzsébet fotós le is fényképezte, ez a két hiteles arckép készült a halott költőről. „Az éjjeliszekrény villanylámpájának zöld üvegernyője egy megbékélt, elpihent harcos csodálatos szépségű elsimult, e szinte derűs arcra verődött” – írta a hű erdélyi barát, Franyó Zoltán. („Oh, nagyon csúnyán éltem, / Oh, nagyon csúnyán éltem, / Milyen szép halott leszek, / Milyen szép halott leszek. / Megszépül szatír arcom, / Megszépül szatír arcom, / Mosoly lesz az ajkamon, / Mosoly lesz az ajkamon” – részlet a költő *Az utolsó mosoly* c. verséből.) Ezek után Móricz Zsigmond és Babits Mihály a díszsírhelyről egyeztettek, ki is jelölték a Kerepes úti temetőben Jókai sírjával szemben. A temetést január 29-ére időzítették, szervezni kezdték a nemzet nagy halottjának búcsúztatását, a búcsúbeszédet fogalmazták. „Sirály volt a bús magyar vizeken” – így köszöntek el

Adytól az esti lapok. A költő negyvenkét éves volt.

Ki volt Ady? „Vagyok, mint minden ember, fenség / Észak-fok, titok, idegenség”, vallotta maga a költő. Született a Szilágy megyei Érmindszenten 1877. november 22-én, elhunyt Budapesten 1919. január 27-én. Életműve hatalmas, 1300 vers, 340 novella, 3000 cikk, 1800 levél, s ki tudja még, mi rejtőzik itt-ott? Mindezt mintegy húsz év alatt írta meg. „Agyveleje szüntelen munkában volt” – mondta róla Móricz Zsigmond. Versfaragványait eldobta, csak a letisztított szövegeit tartotta meg. Szerkesztőségi szobákban, kávéházi asztalokon, szállodai íróasztalokon írt, saját otthona csak 1915 után volt felesége, Csinszka (Boncza Berta) jóvoltából a pesti Veres Pálné utcában.

Nagykárolyban, Zilahon, majd Debrecenben járta iskoláit, 1901-ben már újságíró volt Nagyváradon. Az *Egy kis séta* című írása mindjárt ki is verte a biztosítékot a *Nagyvárad Friss Újság*-ban a kanonok sor bemutatásával. Ebből ugyanis per lett, három nap elzárásra ítélte a szigorú bíró. Az akkori börtön a város szívében a törvényszék mellett volt, szemben a Müllerájjal, Ady egyik kedvenc helyével, onnan hozatta cellájába az ebédet és hallgatta az ablaka alatt muzsikáló, éneklő rajongóit, a várad ifjúságot. Az épület ma is áll a Főutca közeli téren, ott kezdték berendezni 1955-ben az Ady Múzeumot.

Nagyvárad, a „Pece-parti Párizs” – ahogy a költő nevezte a bihari várost az alliteráció kedvéért – indította el a „csillag-lovas szekérét”, a Léda-versekkel legendát teremtett, a szerelem,

Nagyvárad, a „Pece-parti Párizs” – ahogy a költő nevezte a bihari várost az alliteráció kedvéért – indította el a „csillag-lovas szekérét”, a Léda-versekkel legendát teremtett.

A Holnaposok az EMKE teraszán című festményt Tabéry Géza megrendelésére Tordai Gross Károly festette. A Holnaposok nagyváradai szoborcsoportja ennek alapján készült. Kép: az Ady Endre Emlékmúzeum Facebook-oldala

az asszony mítosza egy új költői hangon szólalt meg. 1904-től ugyan már nem élt Nagyváradon, de többször visszajárt meghívásokra, most már mindig Lédával (Dióssy Ödönne Brüll Adél), vállalva az összetartozásukat. 1908-ban is ott volt Váradon, amikor is részt vett A Holnap Irodalmi Társaság megalakulásán, Babits Mihály, Balázs Béla, Dutka Ákos, Emőd Tamás, Juhász Gyula és Miklós Jutka társaságában. (A Holnap hét betűje a hét megalakító számát jelölte.) Céljuk volt egy budapesti konzervatív irodalmi szemléletet meghaladó modern vidéki centrum létrehozása, a *Nyugattal* is konkuráló lap indítása. Szép kezdeményezés volt, de rövid idő alatt elhalt a lelkesedés, és néhány év múltán megszűnt A Holnap. Emléküket őrzi egy szoborcsoport Várad főutcáján a színház közelében – 2011-ben állították fel, Deák Árpád alkotása. Ady Endre, Juhász Gyula, Dutka Ákos, Emőd Tamás mellett egy arra járó, emlékező versszerető számára az üresen hagyott szék vár.

1909-ben Aradra hívták meg a holnaposokat. Ady nevével 1899-ben találkozhattak az aradi olvasók, az *Aradi Közlöny*ben jelent meg az addig ismeretlen debreceni zsrnaliszta, Ady Endre néhány verse. 1907-ben az aradi sajtó hírt adott A Holnap megalakulásáról Adyval az élen: „A Holnap az ő hét emberével, Ady Endrével nagy dolgokat produkált... daltalan tájon dalokat bocsátott világgá és harcias kritikákat, irodalmi

vitákat erőszakolt ki a tollakból. Nagy költőnek kell lennie, kit úgy követnek hívei, mint Adyt a költők” – írja Pártos Szilárd hírlapíró. A Holnap szervezkedésének hírére 1909. október 10-én az aradi hírlapíró, Franyó Zoltánt kérték fel, hogy rendezzék meg Aradon is A Holnap matinét. „A Holnap művészi körútját, amely Aradot is érinti, üdvözljük!” a *Függetlenség* című aradi lap közölte, mivelhogy „az estély kimagasló száma Ady Endre, a legnagyobb modern magyar költő fellépése lesz, ilyen irodalmi esemény még nem igen volt, s nem egyhamar lesz Aradon”. Ám a lap novemberi száma nagy hirtelen bejelentette, hogy az előadást elhalasztották. Aztán november 10-én Franyó a napi számban mégis ezt írta: „Itt lesz Ady Endre is, Petőfi óta a legnagyobb magyar poéta.” Ady meg is érkezett, két napot töltött Aradon, a Vas Szállodában, az Úri utcában lakott. Másnap, október 11-én, a Fehér Kereszt Szálloda dísztermében, délután fél hétkor kezdődött az irodalmi előadás. Sok fellépő után következett az est fénypontja, Ady Endre. „Egy pillanatnyi csönd, aztán valóságos, percekig tartó tapsvihár, mikor Ady Endre megjelenik a dobogón.” A költő felolvasta néhány versét: *Kisvárosok őszi vasárnapja*, *Kocsi-út az éjszakában*, *Így élünk vitéz módra*, *Szeretném, ha szeretnének*, *Ne bocsáss rám némaságot*. Végül ráadásnak *Az ágyam hívogat* című mű hangzott el, ezzel hálálta meg Ady

a zúgó tapsokat. Ezután Reinitz Béla előadta megzenésített Ady-verseit: *Új vizeken járok*, *A Tisza-parton*, *Lelkek a pályván*, *Páris az én Bakonyom*, *A magyar vigasság*. A közönség tapsolt, ünnepelte a szerzőt és előadót egyaránt, de senki a helyét el nem hagyta. Az *Aradi Közlöny* másnap közölte Franyó cikkét: *A magyar Barbizon. A Holnaposok Aradon* címmel. A *Függetlenség* ezt írta a másnapi számban: „Ma történt valami Aradon. Valami új, valami szokatlan, rendkívüli, ami olyan ritkán esik meg a mi eseménytelen koldus városunkban. Ami történt, azt lakonikus rövidséggel fejezi ki ez a hatalmas név: Ady Endre.”

A Holnap ezzel a rendezvénnyel elvetette egy irodalmi társaság magvát Aradon, két év múlva pedig megalakult a *Jövő* haladó folyóirat – és mindez a novemberi matinéra vezethető vissza. Bár a századfordulón Arad város irodalmi közvéleménye kissé maradi volt, egészen addig az Ady körüli fellángoló „harcot” nem is értette, A Holnap irodalmi matinéja és Ady aradi sikere, befogadása irodalomtörténeti tény lett.

Még Debrecenben, 1899-ben jurátus korában jelent meg első kötete, a *Verssek*, ám az igazi áttörést 1906, az *Új versek* hozta meg. Már nem kérdezte: „Szabad-e Dévénynél betörni / új időknek új dalaival?”, ugyanis ekkor már ott van a 20. századi modern magyar költészetben, a váteszi szerepben, a küldetésstudatának hangoztatásával, szerelmi költészetének új hangjával, a régi világ tagadásával. (Ha ma élne, egészen bizonyosan megosztó személyiségnek tartanák.)

A Párizsban töltött évek, a Lédá-szelem testet és lelket felőrlő évei múltán már Pesten élt, egészségét felmorzsolta a sok éjszakázás, költészete szárnyalt, de egészsége szanatóriumokba, fürdőhelyekre kényszerítette a gyógyulás reményében.

„1911–12-ben a régi Magyar Király Szálló volt Ady szállása, ekkor már nagyon híres volt, és nagyon beteg. Délig aludt, pár falatot ebédelt, konflison a szerkesztőségekbe hajtattott, este a Magyar Király söntésében fröccsölt, vagy az igazi, még Petőfi-látta Pilvax utolsó híres vendége” – írta Cs. Szabó László. Lédával megromlott a kapcsolata, Ady viharos viszony helyett harmóniára, nyugalomra vágyott. 1912 februárjában a Városmajori Szanatórium nyújtott némi megnyugvást. Ekkoriban már végleg búcsút vett a Lédá-szelemtől, a szakítást megörökítő *Elbocsátó szép üzenet* publikálása után már soha többé nem találkoztak személyesen.

A költő emlékének szentelt kiállítás részlete a nagyváradai Ady Endre Emlékmúzeumban.
Kép: az Ady Endre Emlékmúzeum Facebook-oldala

Márciusban a szanatóriumban ismer-
te meg azt az aradi férjes asszonyt,
akivel a nyugodt beszélgetések nagy
hatással voltak Adyra. Nevet is adott
neki, az Ady női változatát, Adát. Négy
verset is ír hozzá (*A magunk szerelme*
kötetben, *Imádság a csalásért* ciklus-
ban). Április elején Ada hazautazott,
ekkor levelezni kezdtek, hét levelet
őrzött meg Ada. A levelekből kiderül,
hogy az asszony visszafogottan visel-
kedett családi körülményei miatt, hi-
szen férjénél volt. Júniusban még mind-
ketten visszatértek a szanatóriumba,
kapcsolatuk újra meghitté vált. (Ady
cím nélküli verse, melyet Adához írt,
így kezdődik: „Halkult, rejtő és becéző
szavak”.) Még ez év őszén a költő Ara-
dra látogatott, elindult a pletyka, hogy a
költő egy szépasszony után jött, talán
házasodni akar, ám ekkorra a kapcsola-
t már nem volt a régi, a költő számá-
ra kiderült, hogy mennyire nem ismer-
te az asszonyt. Ady aradi szerelme,
Ada évtizedek után is izgatta az aradi
újságírók fantáziáját, modern egyéni-
sége és az alakját körülvevő titokzatos-
ság sokáig a sajtó témája maradt. Ám
sokkal később, csak 2002-ben kerültek
elő azok a levelek, melyeket Ady Bisz-
ticzky Józsefné Csutak Médihez írt,
Adához, ahogy ő nevezte az asszonyt.
Az irodalomtörténészek Adát ábrázoló
korabeli képekre is bukkantak. A Pe-
tőfi Irodalmi Múzeum munkatársai
meg is jelentették ezeket a dokumen-
tumokat.

Ekkoriban kezdődött levelezése egy
svájci intézetben tanuló erdélyi lány-
nyal, Boncza Bertával, a kapcsolatból

váratlanul leánykérés lett, majd 1915.
március 27-ére házasságkötés. Boncza
Bertát Csinszka néven ismeri az
Ady-versekért rajongók tábora és a 20.
századi magyar irodalomtörténet.

Csinszka apja, Boncza Miklós or-
szággyűlési képviselő egy szerényebb
birtok tulajdonosa volt, már nem volt
éppen fiatal, amikor minden ellenál-
lást legyőzve feleségül vette a nála hu-
szonnyolc évvel fiatalabb unokahúgát,
Török Bertát, nővérének, özvegy Török
Károlynénak a leányát. A boldog férj
imádott felesége kedvéért felépítette a
csucsai sziklamagaslat tetejére a ma is
meglévő álmokastélyt, fajkutyákat, ne-
mes vérű pompás lovakat, pávákat vá-
sárolt a hatalmas parkba ifjú felesége
szórakoztatására. Kislányuk születése
után tíz nappal a fiatal anya gyermek-
ágyi lázban meghalt, az apa a gyermeket
hibáztatta rajongva szeretett fe-
lesége haláláért, a csecsemőt látni se
akarta, lelenbe akarta adni. Ilyen csalá-
di légkörben nevelkedett a kis Berta,
nagyanyja (aki egyben nagynénje is
volt, lévén apjának testvére) gondosko-
dott róla.

1915 márciusában Ady Endre fiatal fe-
leségét romló egészségével és a Csinsz-
ka névvel ajándékozta meg. Az eskü-
vői szertartáson, akárcsak a kislánya
hajdani keresztelőjén, az apa nem vett
részt, az ifjú férj barátai ünnepelték az
egybekelést a budai Hársfa Vendéglő ét-
teremében megrendelt esküvői ebéden.
Az esküvői szertartás a pesti Szilágyi
Dezső téri református templomban tör-
tént, az eskető lelkész Hajpál Benő bu-
dapesti református esperes volt.

Hajpál Benő 1869. január 23-án szü-
letett Pakson, végigjárta a vidék jóhírű
protestáns iskoláit, Bonyhád, Gyön-
kön tanult, majd Nagykőrösön, végül
az érettségi évében már Pozsony követ-
kezett. Négy év múlva fejezte be Buda-
pesten a református teológiai akadémi-
át, lelkészi pályafutása aztán egészen a
püspöki székig ívelt. Rendszeresen pub-
likált a református sajtóban, írói álneve
Saulus, illetve Paulus volt. Ő szervezte
meg a Nagypénteki Református Társasá-
got, szerkesztette az *Új Reformáció*
című lapot, könyvei jelentek meg,
megalapította a kamaraerdei Erzsébet
Árvaházat, 1918-ban az országos Refor-
mátus Tanács elnöke lett, majd a hábo-
rú éveiben a *Református Katonák Lapját*
szerkesztette. Tevékeny szabadkőmű-
ves volt – Boncza Miklóst is innen ismer-
te –, létrehozta a Sas-páholyt. Nem
véletlen tehát, hogy ő eskette Adyt, hi-
szen ismeretségük szintén innen ered,
ismert volt a költő vonzalma is a sza-
badkőműves eszmékhez. Hajpál adta a
páholy nevét, szerinte a sas a fény felé
törekvő, lelki utat mutató, de a földön
időnként megpihenő, egyúttal a szent-
ségek őreként szereplő jelkép. Páholybe-
li társaival karitatív tevékenységet foly-
tattak még akkor is, amikor 1920-ban
betiltották a szabadkőműves páholyt
Magyarországon. Hajpál nevét és em-
lékét őrzi a Budai Református Egyház-
község 1996-ban létrehozott Hajpál Ala-
pítvány, melynek célja fiatal nemzedék
nevelése, műemlékvédelem, idősek, rá-
szorulóok segítése.

A fiatal pár rövid ideig a csucsai kastélyban tartózkodott, majd júniusban barátok és tisztelők meghívására erdélyi körútra indult.

A fiatal pár rövid ideig a csucsai kas-
télyban tartózkodott, majd júniusban
barátok és tisztelők meghívására er-
délyi körútra indult. Adyt mindenhol
rajongói, verseinek ismerői várták. Vo-
nattal utaztak először Brassóba, majd
Marosvásárhelyre, ahol a város polgár-
mestere, Bernády György díszvacsorát
adott a híres költő tiszteletére. Csinsz-
ka szinte fürdött az ünneplésben, bár
aggódott a mértéktelen borfogyasztás
miatt. Szovátára is ellátogattak a pol-
gármesteri fogaton, majd hamarosan
visszatértek Csucsára.

Ady már 1914 nyarán váteszként lát-
ta a magyarság jövőjét, a trónörökös

1915 márciusában Ady Endre fiatal feleségét romló egészségével és a Csinszka névvel ajándékozta meg. Kép: az Ady Endre Emlékmúzeum Facebook-oldala

meggyilkolásáról azt mondta, hogy ez Magyarország végét jelenti. 1915 nyarán a csucsai kastély teraszáról nézték az otthonukból elűzötteket, a menekülőket, a hosszú katonavonásokat, melyek a halálra szánt férfiakkal tartottak a végzetük felé. „Nem látom a bújtató erdőt / S fájlalom a fajtám”, írta a költő. „Hóhér idő volt” ekkoriban, iszonyú dolgok történésének ideje, a „Borzalmak tiport országútján” rohant a világ a végzete felé, szakadtak szét családok, bomlottak fel évszázados határok, „Csörtettek bátran a senkik, / és meglapult az igaz ember / S a kényes rabló is rabolt: / Különös, / Különös nyár éjszaka volt.” Az útvesztést, a kiúttalanságot, a soha haza nem térést érezte meg Ady: „Vak ügetését hallani / Eltévedt hajdani lovasnak”. 1916 szeptemberében az Erdélybe betört rabló román csapatok elől menekülő székelyek szekereinek hosszú sorát nézte Csucsán: „Borzalmak tiport országútján, / Tetőn, ahogy mindég akartam, / Révedtem át a szörnyűket: / Milyen baj esett a magyarban.”

1917 januárjában meghalt Boncza Miklós, a pesti lakást a Veres Pálné utcában Csinszka örökölte. (A hamarosan özvegygé váló Csinszka később, 1922-ben feleségül ment Márffy Ödön festőművészhez, majd 1934. október 24-én halt meg agyvérzés következtében, negyvenévesen.)

Ady egészsége egyre romlott, de azért 1917 őszén még elfogadta a váradiak meghívását, 1918 januárjában érkezett Csinszkával vonattal Nagyváradra, egy előadóestre. Beteg volt már, gyakran kötözte ágyhoz erőtlen szervezete,

spanyol influenza, tüdőgyulladás, a betegségek sorban támadták. De vágyott Váradra, utazott, hogy találkozhasson régi barátaival, a „Pece-parti Párizssal”. Az emelvényen nem tudott megszólalni, néma maradt. A közönség mindent értett, nem volt fütyty, pisszegés, Várad megértette, hogy a költő nagyon beteg. A terem felállt, tapsolt, a város megbecsülte, szerette költőjét, aki az ősi városban találta meg igazi hangját, és Váradnak méltó helyet készített a magyar költészetben. Várad tudta, hogy búcsúzik Adytól.

De nem feledték azt a viharos ünnepelést, amelyben részesítették költőjüket 1909-ben. Abban az évben Váradon rendezték az *Új magyar képek* című kiállítását, Kolozsvár, Arad, Várad festőinek új munkáiból a bemutatót. A Holnap Irodalmi Társaság a Fekete Sas kiállítótermében mutatta be a képeket Bölöni György rendezésében. Ez volt a *Váradi Napló* második matinéja. A terem zsúfolásig megtelt érdeklődőkkel, főleg a Gulácsy-képek vonzották a közönséget, és persze Ady jelenléte. A matinét Juhász Gyula főgimnáziumi tanár nyitotta meg, majd Gulácsy is felolvasott, végül Ady lépett a pulpitusra, őt kitörő taps, éljenzés fogadta, a következő verseiből olvasott fel: *Az Anti-Krisztus útja, Szeretném, ha szeretnének, Első szeretőm ölében, Virágkezek a fejemen*. A nézők közül sokan sírtak, különösen a *Szeretném, ha szeretnének* vers alatt. Később Dutka Ákos írta visszaemlékezéseiben, hogy soha még nem látta ilyen jeleket a meghatottságnak, Gulácsy Lajos sírva borult Ady nyakába. Ady

megdicsőülésének ünnepe volt ez a rendezvény.

Sok évtized múltán Nagyváradtól, a „Vér és Arany” városától kapta Ady az első emlékmúzeumát. Már 1942-ben felmerült egy Ady-múzeum létrehozásának ötlete Váradon, amikor is Tabéry Géza Nógrádverőcén felkereste Rozsnyai Kálmán ismert műgyűjtőt, akinek számtalan Ady-relikvia volt a birtokában. Rozsnyai már a század elején gyűjteni kezdte a híres művészek hátrahagyott dokumentumait, 1905-ben vette feleségül a nála 45 évvel idősebb Prielle Kornélia színésznőt, hogy hozzá kerülhessenek ritka színháztörténeti tárgyak, dokumentumok, Petőfire vonatkozó emléktárgyak is – Petőfiről tudjuk, hogy 1846 őszén hirtelen felbuzdulásában majdnem feleségül vette az ekkor Debrecenben fellépő, nagyon híres és sikeres színésznőt. Rozsnyai Kálmán már Váradon kapcsolatba került az új művésznemzedékekkel, majd a nyugatosokkal, különösen Adyval. Kolozsváron ismerkedett meg a költővel 1909-ben, ez a barátság Ady haláláig tartott. Művészarátaival együttműködve fontos szereplője volt a szecesszió nyomán kialakult ex libris műfaj hazai felvirágoztatásában. Tabéry a megbízatásának megfelelően kifizette a tízezer pengőt az Ady-gyűjteményért. A gyűjteményhez tartozott ötven, Ady által dedikált verseskötet, 370 kötetnyi Ady-irodalom, képek, fotók, egy tincs Léda hajából, továbbá egy 1932-ben írt Weöres Sándor-vers Ady emlékére (*Ady szelleme mondja*), melyet a fiatal költő a házigazda, Rozsnyai kérésére írt [1]. József Attila is Rozsnyai kérésére írta *Ady emlékezete* című versét 1930-ban [2]. Az öreg és beteg Rozsnyainak nagyon jól jött ez a hatalmas összeg. A megvásárolt gyűjteményt 1942. november 3-én szállították el Nagyváradra. Ám az emlékmúzeum tervét elsöpörte a háború. 1944 őszén Nagyváradot a szövetségesek többször bombázták, a dokumentumok egy része megsemmisült vagy erősen károsodott. Az új rendszer másféle értékrendje sem kedvezett az emlékmúzeum létrehozásához. Csak 1957-ben sikerült a múzeum megnyitása, a megmaradt gyűjtemény nagy része többnyire Rozsnyaitól származik.

1918 őszén talán öccse, Ady Lajos vette rá a költőt arra, hogy elmenjen a Vörösmarty Akadémia alakuló értekezletére, melyet Budapesten a Fővárosi Könyvtárba hívtak össze. Ady elment, de már nem beszélt, némán kinyújtotta kezét az elnöklő Móricz Zsigmond felé, belekezdett egy mondatba, de nem volt ereje befejezni, fáradtan dőlt vissza

Ady (szemben) és Csinszka (feltételezhetően háttal) a csucsai Boncza-kastély teraszán 1900 körül. Ismeretlen fényképész felvétele. Kép: Wikipédia

székébe. Ez volt Ady Endre utolsó „nyilvános szereplése”.

Január 15-én segítséggel felöltözött a Veres Pálné utcai lakásban, indulás előtt hosszan végignézte szobája minden egyes bútordarabját, különösen „matrac sírját”, ágyát, kísérői öccse, Ady Lajos, és Csinszka nagybátyja, Török Károly felé fordulva mondta: „semmit sem fordíthattok meg”.

**Némán kinyújtotta
kezét az elnöklő
Móricz Zsigmond
felé, belekezdett egy
mondatba, de nem volt
ereje befejezni, fáradtan
dőlt vissza székébe.**

1919 januárjában már forradalmi hangulat volt Budapesten, a háborúból hazatért katonák elégedetlensége, szegénység, fűtés nélküli tél, élelmi-szerhiány sújtotta a lakosságot. („Utójára Szabadszállásra mentem, / a hadak vége volt, / s ez összekuszálódott Budapesten / kenyér nélkül, üresen állt a bolt” – József Attila: *Kései sirató*.) A város mégis megadta a módját: nem akárcsak temettek, az Operaház kórusa énekelt, hét búcsúbeszéd hangzott el, Móricz Zsigmond, Babits Mihály, Jászi Oszkár, a temetőben pedig

a munkásdalárda dalolt. Csinszka akaratának megfelelően az egyházi búcsúztatást Hajpál Benő végezte, aki őket öt évvel azelőtt eskette. A búcsúzóító beszédben elhangzott, hogy Ady népének és nemzetének, és az ember embervoltának megváltó és megtartó igazságát kereste, ennek a kereső útnak a mélységeiről a költő lelki gyakorlatának tanúságtéveje volt ő, a lelkész: „Én láttam Ady Endrét sírni a sírókkal. Minden versét, az egész életét megszenvedte azért, hogy dicsőség-szolgálatra ember és nemzeti dimenzióban örök időkre megtisztuljon.” Pál apostol szavai kísérték a költő koporsóját: „A Krisztus követői nem testi életük épületén külső dísz gyanánt viselik a világmegváltó szimbólumát, hanem szívükben hordozzák a keresztet, azért szenvednek, mert szeretnek. A te életed másokkal és másokért való szenvedés volt.” (Hajpál Benő számos művészt kísért utolsó útjára, ő búcsúztatta 1910-ben Székely Bertalant a szadai temetőben, Lotz Károlyt pedig Budapesten, 1904. október 15-én.) A gyászszertartást a Vörösmarty Akadémia szervezte, Ady koporsóját a Nemzeti Múzeumban ravatalozták fel.

A költő egyszerű sírhalma felett szelvény emléktábla jelezte kezdetben: „Itt nyugszik az Úrban néhai Ady Endre, élt 42 évet”. Ezt a csónakos fejfát Ady Lajos tervezte, majd 1921-ben állították fel, ez a síremlék tíz évig őrizte Ady Endrét, de talán ez illett leginkább a költőhöz.

Az emlékét megörökíteni akarók között Hatvany Lajos olyan szobrot szeretett volna állítani, amely a magyar nemzet szenvedését, jövőbe vetett hitét sugallná, de aztán elcsitult minden, se szobor, se érme nem készült a költő emlékére. 1927-ben pályázatot írtak ki a síremlék elkészítésére, 1930-ban el is készült a győztes mű, Csorba Géza alkotása. Az avatáson Ady édesanyja és testvére is még részt vehetett, egy korabeli híradófelvételen József Attila is látható.

Aradon már 1922-ben kezdeményezték egy Ady Társaság megalakulását, de csak 1926-ban sikerült huszonöt író részvételével elfogadni Franyó Zoltán előterjesztését a társaság megalakítására. Kolozsvárt Kuncz Aladár, Váradot Tabéry Géza képviselte az alakuló ülésen. Mindezek ellenére különböző okok miatt az Ady Társaság már 1926 nyarán felbomlott. Aztán 1928-ban létrehozták az Ady Emlékbizottságot, 1929-ben felhívásban tették közzé egy Ady-szobor felállításának a tervét.

1945 után az új rendszer új ideológiája volt kötelező az irodalom értékeinek megítélésében is, mint az élet minden területén. A *proletár fiú versét*, A *grófi szerűn* című verset népszerűsítették, szó sem eshetett Ady istenes verseiről. *Hiszek hitetlenül Istenben, Istenhez hanyatló árnyék*, *Az Úr érkezése*, a költő sok istenes verse maradt ki az irodalomoktatásból több nemzedék kárára. Ma pedig újra időszerűvé vált a *Kocsi-út az éjszakában*, *Az eltévedt lovas*, és sok más váteszi Ady-vers. Aggódását nemzetéért ma is megköszönhetjük: „Ne tapossatok rajta nagyon, / ne tiporjatok rajta nagyon, / Vér-vesztes, szegény szép szívünkön, / Ki, íme, száguldani akar.”

Szilágyi Domokos 1957. október 18-án *Érmellék*. Emlékezőként Ady Endrére című versében így idézi nagy elődje emlékét: „A »hét szilvafa« ma őszi fényben ragyog. / Alkonyati bíbor hullik a sűrű csöndre. / Amíg az Ér elér a messze Óceánig: / Rólad csobog halkán mindenütt, Ady Endre.”

Felhasznált irodalom

- Ficzay Dénes: Ady, A Holnap és a Nyugat Aradon. *Aradi Krónika*. Magyar Elektronikus Könyvtár, 2015. október.
Igaz Szó. Ady Endre-émlékszáma, V. évfolyam, 1957. november.
 Ficzay Dénes: *Aradi Krónika*, Kölcsey Egyesület, Arad, 1997.
 Cs. Szabó László: *Doveri átkelés*, *Magyar néző*, Fegyveres Európa. MMA Kiadó, Budapest, 2022.

Apahida tulajdonnevei egy 1679. évi záloglevélben

A Kolozsvártól északkeletre, a Kis-Szamos partján található település első írásos említése 1263-ban, majd ez oklevél későbbi átírásaiban 1324-ben és 1580-ban történt. Nevét több alakban örökítették meg: magyarul Apathida, Apathyda, latinul pedig Pons Abbatis alakban. Elnevezése azzal kapcsolatos, hogy a kolozsmonostori bencés apátság itt lévő birtokán híd vezetett át a folyón.¹ Tulajdonosa és fenntartója az akkor megszokott jogállás szerint az áthaladóktól hídvámot szedett.

Addigi birtokosai, valamint Kolozsvár város és környéke a törökök által kivetett sarcot, adót csak úgy tudták megfizetni, hogy a települést a lakóival együtt kénytelenek voltak elzálogosítani 6300 forintért: mégpedig a református és az unitárius egyháznak fele-fele arányban. Ennek a záloglevélnek az átírási szövege a kolozsvári református egyház levéltárában maradt fenn az utókorra. Szövegét teljes terjedelmében Török István történész-tanár közölte 1894-ben.²

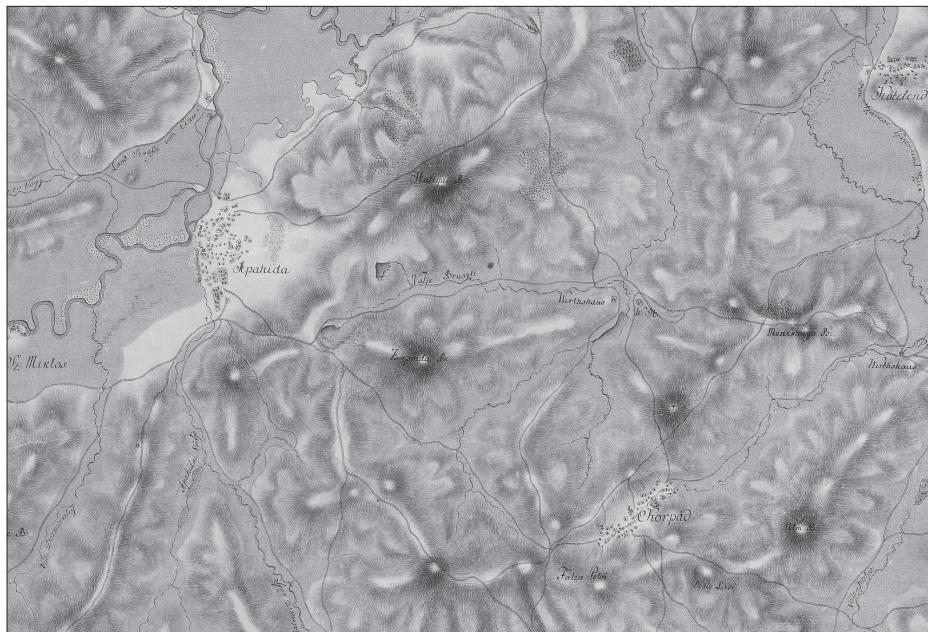
Rövid bevezető után következik a sokszor nagyon nehezen értelmezhető főszöveg a részletes adatokkal. A megértést két dolog nehezíti. Egyrészt a rövidítések, amelyeknek a feloldása tévedésre adhat okot; másrészt hogy a szöveges rész több mint fele „latinul” íródott. A szót azért tettük idézőjelbe, mert a megfogalmazója pontatlan, sokszor rossz szóhasználattal alkalmazta az úgynevezett magyaros-latin nyelvi elemeket, ragozást és kifejezéseket. Mindezen hibák ellenére igyekeztünk azokat értelmezni, néhol megmagyarázni a kétségeinket. Szerencsére a címben jelzett tulajdonnevek jól olvashatók. Bár a 19. század végi magyar helyesírást követik, ezeket a mai olvasó is jól tudja követni. Természetesen ezen írásban a nevekről lemaradt ékezeteket pótoltuk, a névvariációk közül a ma elfogadott alakot említjük, ahol ez

lehetséges. Zárójelben a régies formát csak akkor közöljük, ha az számunkra érdekesebb, vagy ritkábban fordul elő.

A faluban korábban csupán egyetlen nemesi család élt egy udvarházban – ez volt a legértékesebb ingatlan. Ez pedig „néhai boldog emlékezetű Smolter Lőrincné Baratt Borbára (sic!) aszszonytól”, illetve „néhai üdvözült vejtől, Kovács Gáspártól” származott a jogutódokra. Ebben az udvarházban fogalmazódott meg ez a hosszú, rengeteg adatot tartalmazó okirat. Kolozsvárról a következők vettek részt a találkozáson: Posgai Márton, Stenczel András, Budai Mihály, Rajner Márton, Krajczár András és Huszár Péter. Az utóbbi négy írta alá saját kezével, és látta el pecsétjével a záloglevelet. A család részéről két örökös hölgy jelent meg, Kovács Judit és Ferenczi Kata(lin), akik egyben képviselték a férjüket is: Huszár Mihályt és Dálnoki Jánost. Amint az okmányból kiderül, valószínűleg elköltöztek már korábban a faluból, az épületben lévő ingóságokat elvitték, csak néhány apró dolog maradt ott. Úgy véljük, hogy az értékes darabokat épp az elzálogosítás előtt mentették meg. Az itt felsorolt neveket természetesen a későbbiekben nem tárgyaljuk, hisz ezen személyek nem Apahida lakosai voltak.

A két jogutód családjáról nagyon keveset tudunk kideríteni.³ Ferenczi Katalin szülei Ferenczi Antal és Kovács Anna, anyai nagyszülei pedig Kovács Gáspár és Smelczér Anna voltak. A Dálnoki-Ferenczi házaspárnak két leánya volt: Júlia (férje Enyedi János) és Klára (férje Jó Mihály). Ez utóbbinak egy leányáról tudunk: ő Borbála, Pápai Istvánné. (A Pápai név még a végén előkerül írásunkban.) Tehát a két jogutód rokonsági kapcsolatban volt egymással, Kovács Judit a családneve miatt feltételezésünk szerint Katának vagy a nagynénje, vagy az unokatestvére lehetett – pontos évszámok híján nem lehet dönteni.

Addigi birtokosai, valamint Kolozsvár város és környéke a törökök által kivetett sarcot, adót csak úgy tudták megfizetni, hogy a települést a lakóival együtt kénytelenek voltak elzálogosítani.

Apahida és környéke egy 1769 és 1773 között készült térképen. Kép: Wikipédia/Historische Militärkarte der österreichisch-ungarischen Monarchie – Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, B IX 715: Original-Aufnahmskarte des Grossfürtenthums Siebenbürgen

A személynevek bemutatása előtt egyetlen ingatlannal, ezzel az udvarházzal érdemes megismertetni az olvasót, hisz maga az esemény, azaz a záloglevél írásba öntése itt történt. Ezen fejezetben arra törekedtünk, hogy a 17. századi nyelvvezetből mind többet beépítsünk a leírtakba azért, hogy magunk elé képzelhessünk egy ma már nem ismert, körülbelül 350 évvel ezelőtti épülettípust a kiszolgáló járulékaival.

A faluban a Szamos felől, azaz hozzá közel volt ez a nemesi udvarhely. Maga az udvarház – amelynek a beosztásáról sajnos nem esik szó: szobák, konyha, kamra stb. – közeli részei: kapu, udvar, kert rossz sönnyel bekerítve, pajta, három félszer, amelyben jászlak voltak. Ennek háta mögött egy csűrös kert, amelyben egy nemrég épített csűr is volt. Továbbá egy méhes, mellette pedig egy ház, amelynek egy szobájában több tárgy itt maradt: kemence, almárium, fogas, ágy, asztal, új padok, és pitvara volt ajtóval. Mögötte keletre disznórekesz, pajta; északra a víz (Szamos) felé egy veteményeskert, tyúk- és disznóólak, szekérszín és két jó kőboltozatú pince, egyik jégnek. És végül egy pontos idézet a záloglevélből: „...az Udvarról az Szamosra le jaro ajto mellet nap kelet felől valami hitvan olának vala kunnyo háza...”.

Röviden bemutatva így nézett ki, ilyen részekből állt egy nemesi udvarház abban a korban, feltehetően nemcsak Apahidán. Ez „nyil vetés szerént”, azaz sorsolással az unitárius egyháznak jutott. A kolozsváriak becslése szerint az értéke 200 forintnyi, ezért száz

forintot tartoznak adni a református egyháznak.

Volt még a faluban két udvarháznak való hely. Egyik a templom, a másik a „közönséges ut” mellett. Épület egyiken sem volt, csupán egy-egy üres pince, amelyeket szintén elosztottak.

E kis kitérő, az udvarház bemutatása után rátérünk a faluban élő személyek nevének bemutatására. A záloglevél ezen pár oldala négy részre oszlik. Először a jobbágyokat, majd a zselléreket sorolja föl név szerint, hogy közülük kik kerültek a református, és kik az unitárius eklézsiák szolgálatába. Ez négy, nagyon logikusan felépített táblázat, amelyekben elsőként az illető neve, a megjegyzés rovatban a fiainak a száma és neve olvasható. (A feleségeket és leánygyermeküket nem jegyezték be!) A kettő között pedig az általuk birtokolt jószágok száma olvasható. Ezek sorrendben a következők: marha (valószínűleg itt az igavonó ökröket értik), ló, tehén, borjú, juh, méh, disznó. Mind ezt követik újabb fejezetben a házzal és pusztá házhellyel rendelkező családfejek, akiknek a házat arányosan fölosztották a két vallás egyházközösségei között.

Érdekes megvizsgálni, hogy a falu lakói hány és milyen állattal bírtak, hisz ebből következtetni lehet a vagyoni állapotukra, életükre. Elmondható, hogy a zselléreknek sokkal kevesebb jószáguk volt, sőt olyan is akad köztük, akinek egy állata sem volt (Orosz István, Frunya János). Az egész faluban mindössze tíz lovat írtak össze, Moldován Andrásnak viszont három is volt. Feltehetően

ökrökkel végezték a szántóföldi munkákat, az igavonást. Hat-nyolc ökre volt Moldován Tódor, Moldován András, Jankó Istók, Horváth György, Tótt Tamás és Hirica János lakóknak. Tehén, borjú és disznó volt a legtöbb a faluban. Sák Tivadarnak 30, Kira Jánosnak 50 birkája volt – talán juhászok lehettek –, az előző még 26 kaptár méhvel is rendelkezett.

Az írás terjedelme miatt nem közöljük ezeket a táblázatokat, csupán néhány kiemelkedő számot ismertetünk a tulajdonosa nevével. Nem teszünk különbséget az „örökös hon lako szolgáló Jobbágyok” (11 fő) és zsellérlakók között (12 fő), mivel ez a nevek vizsgálatánál lényegtelen szempont. Az ezekben szereplő 23 főn kívül még meg kell említeni a két egyház által közösen alkalmazott személyek (például a molnár), a jelenleg másutt élő, de apahidai lakosokat, a név szerint felsorolt fiúkat, a pusztá (üres) házhelyek és a házak tulajdonosait, illetve az azokban lakókat. Ezért az egyes helyeken közölt részadatok nem mindig egyeznek meg az összesített nevek számával. Másrészt ugyanazon személy több helyütt is szerepelhet (a házuk, az állataik felsorolása), ezért az ismétlődések miatt az adatok nem lennének hitelesek.

Apahida családneveit betűrendben közöljük, zárójelben a velük kapcsolatos megjegyzések olvashatók: Bakó – 2 fő (az egyik fiai: Istók, András és Jancsi), Demjén, Dobos (fia Mihály), Domokos – 2 fő, Fogas (fia Simon), Frunya (fia János), Hajas – 2 fő, Hirica, Horvát (fia György), Irtsik, Jankó, Kaszás, Kira, Kis – 4 fő, Kovács – 2 fő, Kozák (fia Jancsi), Kozma, Kutas, Márkus – 2 fő, Moldován – 2 fő (fiaik János és Simon), Nagy – 3 fő (egyikük fia Mihály, másiké Istók), Oláh, Ombozi – 2 fő, Orosz – 2 fő (egyikük fiai Jancsi és Ciron, másiké Péter), Ölyves – 4 fő, Ruzska (a fiai neve hiányzik), Sák (ejtése lehetett Zsák vagy Szák?), Szabó (fia János), Szakmári – 3 fő (egyikük fiai: Mihály és Istók), Székely – 2 fő, Szekeres, Szilágyi, Tótt (fia Gyurka), Tőkés.

Ha végignézzük a 34 különböző családnevet és viselőik számát, akkor feltűnik, hogy azok legtöbbje magyar, csupán körülbelül öt százalékuk idegen eredetű, de azt csak egy-egy személy viselte. Mivel a fiúgyermeküket nem számítottuk be – bár az apától örökölt vezetéknevüket ismerjük –, ez az arány még kedvezőbb a magyar etimonú nevek tekintetében. Érdekes módon egyetlen asszonynev sem szerepel a leírtak között, pedig bizonyára voltak a faluban özvegyasszonyok vagy egyedülálló nőszemélyek is. Ugyanígy egyetlen lánygyermek nevét sem rögzítették, alkalmazkodtak az akkori jogi, öröklési

Az Apahida községhez tartozó Telekfarka (Câmpenești) tava. Țetcu Mircea Rareș felvétele.
Kép: Wikipédia

szokásokhoz. Csak egy felnőtt férfit említenek a becenevén (Jankó Istók), talán a fiatal korára való tekintettel, ugyanakkor a kiskorú fiúk legtöbbször becézett alakban rögzítették. Amint korábban jeleztük, a családneveken pótoltuk az ékezeteket, hisz valójában azokat akkor is hosszú magánhangzóval ejthették, csupán a lejegyző hagyhatta el azokat (Markus, Tott, Horvat, Szabo stb.). Néhány azonos, főként a ritkább vezetéknevnél feltételezhetjük, hogy viselőik testvérek, rokonok voltak. Több esetben apa–fia viszonyt is jelöltek az okiratban, például: Ombozi, Székely, Kis.

Mindezek után nézzük meg, hogy Apahida férfi lakói milyen keresztnéveket kaptak ebben a korban. Ebben a sorban feltüntettük a megnevezett fiúkat is, természetesen itt nem a becézett nevükön. Ezek a következők: György 10, István 10, János 10, Mihály 9, Balázs 5, András 4, Simon 4, Gergely 2, Imre(h) 2, Márton 2, Antal 1, Bálint, Boldizsár, Ciron (?), Demeter, Lázár, Lőrinc, Miklós, Pál, Péter, Tamás, Tivadar, Tódor.

A 71 személy 23 különböző keresztnévet viselt, azaz minden harmadik gyermek más-más névre hallgatott. Ezt a jó arányt az egy alkalommal választott utónevek (13 név) adják, ugyanis az első négy leggyakoribb név lefoglalja az összesnek több mint a felét. Kálmán Béla⁴ névtanosi-nyelvész megvizsgálta a mai Magyarország területén a 17. században legdivatosabb férfineveket. És nála is a következő négy volt a leggyakoribb, sorrendben: János, István, Mihály, György. Tehát Apahida lakosai akkor még a magyar névadási szokásokat követték.

Csupán kettőnek a száma emelkedik az idézett táblázatból, ez a Balázs és a Simon kedveltsége, aminek okát ma már nem tudjuk megfejteni. Mint mindenütt, itt is olvashatunk ritka, csupán egyszer szereplő neveket, ilyenek a Demeter, Lázár, Tivadar és a Tódor. Egyetlen név eredetét nem sikerült megfejteni, ez a Ciron. A magyar névállományban ilyen nem fordul elő még becézett névalakban sem. Az apja Orosz István zsellér volt. (Felvetődik, hogy az eredeti okmányban szereplő név nem a Simon téves olvasata-e?)

A személynevek után következzenek a kevés számú földrajzi név, amely a záloglevélben szerepel. A Szamos folyón kívül kétszer is említés történik egy kis patakról, ez a Sós (sos) patak, amelyet ennyi idő múltával már nem sikerült azonosítani. Annyit tudunk róla, hogy az udvarház alján csörgedezett ez a feltehetően sós vizű kis csermely.

A továbbiakban azok az ingatlanok szerepelnek az okmányban, amelyek a falu közös tulajdonában voltak: szántóföldek, rétek, szőlő, tó(hely). Ezek említésekor találkozunk e néhány „névvel”. Ez utóbbi szót azért tettük idézőjelbe, mert ezt nem a pontos jelentésében kell értenünk. Ugyanis vannak köztük valódi helynevek; néhányat azonban hosszabb körülírással pontosítottak; vagy éppen a szomszéd tulajdonosok/ esetleg falu határával igyekeztek behatárolni. E kevés, több száz éves adatot azért érdemes megmenteni, mert bizonyára még tudják azonosítani a helyszínt a faluban élő, csökkenő számú magyar lakosok. Ezeknél az úgynevezett mikrotoponímiáknál igyekeztünk a körülírás pontosságára,

még ha az akkori megfogalmazásuk néha kissé körülményes is volt. És még akkor is, ha a mai értelemben, a mostani névtani terminológia szerint nem számítanak valódi földrajzi neveknek.

Elsőként a falu közös szántóföldjeit említjük, ezek a következők: a város (Kolozsvár) tava mellett; a Kenderes-völgyön (Horvát és Pápai nevűek részfeldjeinek szomszédságában – a Pápai családnevet lásd az udvarház tulajdonosainál); Ravasz lyuk (Lovászék a szomszédai); a Darvasban; az ország útja mellett; a pap tava mellett; a falu tava mellett, ennek a végében; és két föld „az tér mellett”.

A három rét a következő: „Az malmon felül Colosvar felől”; „más végiben, mely Ur vőlgynek hivatik”; és Jobbágyi Andrastol valo, Ur vőlgyin”.

Egyéb ingatlanok: a malomhoz tartozó „szép darab Berek”; szőlő a Suki határon belül (ez a szomszédos Zsuk települést jelenti); egy „puszta to helyly”. Azonban a tó valószínűleg elhagyott, mocsaras lehetett, mivel utána az a megjegyzés áll, hogy ki kell építeni, azaz rendbe kell tenni. Mivel ezeket az ingatlanokat a zálogdíjon kívül ingyenesen adták, azokat vagy meg kell osztani a két egyház között, vagy pedig majd közösen használják őket.

Az itt ismertetett záloglevél valójában két oknál fogva is nagyon szomorú, sőt, tragikus tartalmú. Az egyik az, hogy egy olyan híres, a maga korában is nagynak számító, gazdag magyar város, mint Kolozsvár, a rajta kívül álló történelmi-politikai okok miatt arra kényszerült, hogy 6300 forintért kénytelen volt lemondani egy egész faluról, hogy önmagát megvédje, és a török sarcot ki tudja fizetni. A másik, hogy egy ártatlan település szegény lakóit volt kénytelen ilyen nagy változásnak kitenni. Mechanikusan felosztották a falut két egyház között. Az ott élők ezáltal talán még az addigi vallásuk megváltoztatására is rákényszerültek. És szerény, kevés vagyontájjukkal, állataikkal, kis házaikkal kitétték őket ilyen nagy, érzelmileg, lelkiileg is sújtó traumának. Mindezekről és kiszolgáltatottságukról nem szól az okirat.

Jegyzetek

- 1 Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára I.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 1988. 104. o.
- 2 Török István: Záloglevél 1679-ből. *Történelmi Tár.* 1894. 163–170. o.
- 3 Jakab Elek: *Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez.* I. Buda. 1870. 412–413. o.
- 4 Kálmán Béla: *A nevek világa.* Debrecen. 1989. 50. o.

Suba László

Egy vagyok a többi között

M

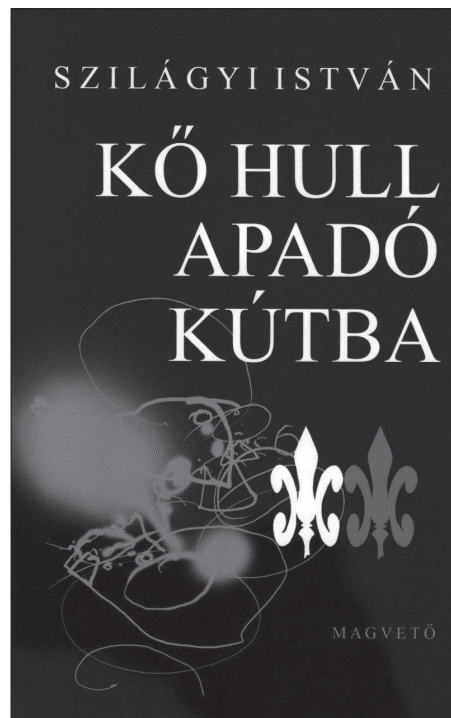
egosztanék néhány gondolatot, amelyeket Simone de Beauvoir (1908–1986) 20. századi francia íróő Egy jóházból való úrilány emlékei című önéletrajzi regénye ébresztett bennem.¹ Az íróő saját példáján, saját élményein és tapasztalatain keresztül mutatja meg, hogyan jut el egy úrilány a szigorú konvencióktól a szabad gondolkodásig és cselekvésig az 1920–30-as évek Párizsában. Ahogyan az íróő fogalmaz a műben: „Első húsz esztendőmet már régóta el akartam mondani magamnak... Amikor ötvenéves lettem, úgy gondoltam, hogy elérkezett az ideje, kölcsönadtam mai tudatomat a gyermeknek s a leánynak, akiket valaha az elveszett idő mélyén hagytam, s akik az eltűnt idővel tűntek el maguk is. Életre hívtam őket fekete betűkkel, fehér papíron...”

A kis Simone számára az ünnepek és a templomba járás eseményei is emlékeztetések voltak. Meg kellett tanulnia, vagy inkább meg kellett szoknia a szabályokat – mindez pedig gyakran hisztériás rohamokat váltott ki belőle.

Az iskola sok örömet nyújtott neki: a nagypolgári családban lehetősége volt az ismeretek gyarapítására könyvek olvasásával, vagy színházi előadások, múzeumok, rendezvények látogatásával. A családban és az iskolában vallásos nevelésben részesült, a rokoni kapcsolatok is ezt erősítették benne. A múlt század elején, Simone de Beauvoir fiatalkori éveiben a mindennapi játékokat rendszerint maguk a gyermekek vagy szüleik készítették hagyományos anyagokból. A természetjárás hozzátartozott a mindennapi élethez. Az erdélyi gyermekek a francia kislányhoz hasonlóan részesülhettek vallási nevelésben, a hagyományos ünnepeket, a templomba járást hasonlóképp éltük meg. A téli ajándékozást, a születés körüli titkolózást vagy elhallgatást az erdélyi gyermekek is átélték. Az erdélyi családok nagy része kemény harcot vívott a megélhetésért. A „segíts magadon, Isten is megsegít” nem csak egy üres mondás volt. A vallásos istentisztelet és a vallásos ünnepek betartása mellett a család apraja-nagyja minden nap dolgozott, könyvek olvasására így nem sok idő maradt. De a természet ismerete, a közösségi szabályok és szokások erőt adtak. A középiskolai és egyetemi tanulmányok idején a kemény munkára szokott fiatalok megállták a helyüket. Az egyetemi tanulmányok segítették a fiatalokat életcéljuk megtalálásában, a szülők ezután kevésbé tudták befolyásolni őket.

A francia kislány gyors szellemi fejlődésen ment át. Különválasztotta a valóságosságot, amit édesanyja képviselt, és a szellemi életet, amit elsősorban édesapjától kapott, ő ugyanis nem volt buzgó vallásos ember. Simone a párizsi Sorbonne Egyetemen végzett, és hamar utat választott magának. A tanításban lelte örömét, de írói próbálkozásai is voltak, és a baráti bírálatok egyengettek az útját. Ez volt az a kor, amikor J. P. Sartre bemutatta egzisztencialista filozófiáját. Sartre az eredeti dolgokat kedvelte, semmit sem fogadott első látásra vagy hallásra, számára az írás abszolút

A múlt század elején,
Simone de Beauvoir
fiatalkori éveiben
a mindennapi játékokat
rendszerint maguk
a gyermekek vagy
szüleik készítették
hagyományos anyagokból.

Simone de Beauvoir és Jean-Paul Sartre Pekingben, 1955-ben. Kép: Wikipédia

cél volt. Simone tehetsége jó irányba fejlődött, elhatározta, hogy elszakad a burzsoáziát védő szülei társadalmi értékeitől – ő ugyanis az osztálytársadalmat akarta képviselni. A házasság tekintetében a szülei a hagyományok útján az érdekházasságot szorgalmazták, amivel Simone nem értett egyet.

Erdélyben, az irodalmi, művészeti életben a népi kultúra hatása érződött. Az építészetben Kós Károly munkássága nyomán a népi építészeti hagyományai is teret kaptak. Az első világháborúig a képzőművészek Budapesten és nyugaton tanultak, innen hazatérve ők oktatták a fiatal nemzedéket. Sokan tanulmányútra mentek Olaszországba, Franciaországba, ahogyan Miklóssy Gábor, Abodi Nagy Béla, Ziffer Sándor festők, Vetró Artúr, Benczédi Sándor, Szervátiusz Jenő, Izsák Márton szobrászok, de említsük meg Bandi Dezső iparművészt is. Banner Zoltán műkritikus szerint az erdélyi képzőművészet

természetközeli, történelmi és tanúságtévő. A Nagybányai Művésztelep szép példája az erdélyi tájfestészetnek, a nyugatról hozott stílusok érvényre jutottak – mint például az impresszionizmus –, de ezek sajátos helyi jelleget is kaptak. Erdély mindig is többnemzetiségű volt, és az is maradt a mai napig – ez a tény pedig rányomja bélyegét a művészetre is. A művészek érzik leginkább az emberiség univerzális értékeit, és tisztelik is azokat.

A 20. századi erdélyi irodalom egyik főbb motívuma a kisebbségi sors megélése volt. Ezt tetézik a második világháború utáni diktatórikus rendszerek okozta drámai helyzetek. Számomra a drámaírásban találhatók meg azok a gondolatok, amelyek ezeket az erdélyi viszonyokat értelmezik. Székely János és Sütő András műveiben ilyen tematika fogalmazódik meg. Az erdélyi táj, hagyományok, mitikus alakok felelevenítése terén Tamási Áron életműve fontos

mérföldkő. Modern hangvétellő Szilágyi István *Kő hull apadó kútba* című regénye is, amely pszichológiai vonatkozásaival és a vidéki élet belső ellentmondásainak feltárásával korunk jelentős irodalmi alkotása.

Simone de Beauvoir író nő kisgyermek korától különlegesen tartotta magát. Ezt szülei és rokonai is kinyilvánították. A gyermek ezt korán észrevette, és rá is játszott szorgalmával és gyermeki kötelességeinek betartásával. Szellemi képességei gyorsan fejlődtek, ez is erősítette önbizalmát. Találkoznia kellett nagy írókkal, filozófusokkal, hogy rájöjjön: „sem egyedüli, sem első nem vagyok; egy vagyok a többi között”. Amikor Simone megfogalmazta ezeket a szavakat, rájött, hogy az írói hivatással nehéz feladatot vállalt magára, ami bizony nem kecsegtet állandó sikerekkel. Ezt érezheti az erdélyi képzőművészek és írók többsége is, de a művészet szeretete és a hit abban, hogy jó úton járnak, erőt ad.

*Modern hangvétellő
Szilágyi István
Kő hull apadó kútba
című regénye is,
amely pszichológiai
vonatkozásaival
és a vidéki élet belső
ellentmondásainak
feltárásával korunk
jelentős irodalmi alkotása.*

Simone de Beauvoir könyveivel nemzetközi sikernek is örvendett. Felvállalta a harcot a nő egyenjogúságáért, nőtársaival elérte azt, hogy a francia parlament alkotmányába foglalja az abortuszhoz való jogot. Elítélte az 1956-os szovjet inváziót Budapesten, és kiállt Algéria függetlensége mellett. A nő egyenjogúságának felvállalásáért és politikai szerepéért sok támadás érte, elsősorban a férfiak részéről. 1954-ben megkapta a francia Goncourt-díjat, amelyet az év legjobb és legképzettebb prózai alkotás szerzőjének osztanak ki, továbbá többször javasolták irodalmi Nobel-díjra is.

Jegyzet

1 Simone de Beauvoir: *Egy jó házból való úrilány emlékei*. Forum Kiadó, Újvidék, 1968.

Barazsuly Viktória Adrienn |

Szecessziós varázslat az Operaházban

Miközben a budapesti Magyar Állami Operaházban ültem, azon kezdtem gondolkodni, hogy miért is szeretem én az operát? Nem mindig szerettem, nagyon jól emlékszem arra az időre, amikor kifejezetten utáltam. Aztán elkezdtem megismerni, tanulni, volt egy szép könyv, amit lapoztam, közben hallgattam, néztem, elkezdett megnyílni egy világ előttem, és utat tört magának a varázslat. Mert szerintem az opera, legalábbis egy jó opera ez: varázslat. Lehet, hogy klisés, de mégiscsak azt hiszem, hogy azért tudja évszázadok óta vonzani az embereket, mert elvarázsol. A január 27-ei *Ruszalka* pedig maga volt a varázslat, bűbáj és mese. Persze ahhoz, hogy ez a mágia megtörténjen, nagyon sok elemnek a finom összhangjára van szükség.

Először is, ott van maga a mű: zene, szöveg, cselekmény... Az persze valamennyire egyéni ízlés kérdése is, hogy kinek mi tetszik jobban, Mozart, Donizetti, Verdi, Wagner. Az pedig kissé

a szerencsén is múlik, hogy kinek mit van lehetősége élőben is látni. Hiszen teljesen más, amikor Spotifyon hallgatunk meg egy operát mosogatás, teregetés közben, amikor felvételtől látunk egy részletet valamilyen képernyőn keresztül, vagy amikor teljes figyelemmel követjük, hogy mi történik a színpadon. A varázslat nagy valószínűséggel ez utóbbi esetben fog bekövetkezni.

A látott-hallott mű egyszeri és megismételhetetlen, időben zajlik, és amikor elhalkult a zene, lehullott a függöny, megszűnt a taps, és már a ruhatáros hölgyeknek is odaadtuk a bilétánkat, egyszer csak megszűnik. Csakhogy bennem azon az estén, a kabát felvételekor biztos nem szűnt meg a varázslat: *mészicsku* a metróban, *csurimurifukk* a járdaburkolatot kopogtatva, és lidércfény még álmomban is.

Térjük vissza egy kicsit ehhez az első elemhez, a műhöz. A történet mesebeli, a természeti, tündéri és az emberi világot helyezi szembe egymással. Jaroslav Kvapil librettójának a magyar fordítása nagyon líraian szólaltatta meg a szereplőket. *Ruszalka*, a vízitündér beleszeret egy hercegre, akinek nem is tudjuk a nevét. Apja, a Víziember hiába figyelmeztetné, a lány elmegy Jezsibához, a boszorkányhoz, hogy halandóságot, emberi létet kérjen tőle. A boszorkány egy feltétellel adja meg neki: némának kell maradnia, és ha a kiválasztottja hűtlen lesz hozzá, soha nem térhet vissza a tündérek birodalmába. Az emberré változott *Ruszalka* elvarázsolja a herceget, de az egész udvar érez egy földöntúliságot a lényében. Végül egy idegen hercegnő csábítja el a herceget, *Ruszalka* pedig csalódottan tér vissza a tóhoz. Két világ között, megőregedve szenved, míg Jezsibaba felfedi, hogy ha megöli az őt eláruló herceget, újra visszatérhez a tündérek közé. *Ruszalka* ezt elképzelhetetlennek tartja, és inkább lidércfényként létezik tovább.

Szikora János rendező az első próbák egyikén

Az előadás címszerepét Brassói-Jőrös Andrea alakítja

A herceg udvaroncái jönnek, hogy a boszorkánytól gyógyírt kérjenek a herceg végtelen szomorúságára, de a Víziember elűzi őket. A herceg is megérkezik a tóhoz, Ruzsalkának a halálos csókját kéri, és az égi jelenés karjai között hal meg.

Ezt a librettót dolgozta fel Antonín Leopold Dvořák operájában. A cseh komponista zenéje gyerekkorom óta magával ragadott. Lehet, hogy én azért is szeretem őt annyira, mert az első mű, amit zeneiskolásként marimbáztam, egy Dvořák-humoresque volt. Ki tudja, előfordulhat, hogy ezek az első nagy találkozások meghatározzák az ember későbbi viszonyulását is. Tehát maga a zene csodálatos volt. Bevalom, „csaltam”, és meghallgattam ott-hon, Spotifyon, pályázati elszámolás és ruhateregetés közben. Nem volt esélyem az igazi varázslatra, de azért voltak részek, amikor csak néztem kifelé az ablakon, és kissé átszellemülve hallgattam. Sőt, még a zongorakivonatost kottát is letöltöttem egyszer, hogy nézek meg valamit. Tehát elkezdett hatni rám, elkezdett belém fészkelődni. Cseh nemzeti romantika, tele mesével, sok holdfénnel, fodrozódó, tükröződő

vizekkel, mesebeli, tűnő látomásokkal, kontrasztokkal. Helyenként mintha nem is zene lett volna, hanem fénnel horgolt csipke.

Ha már csipke, akkor nézzük meg a jelmezeket. Természetesen ez is kell a varázslathoz, mert az opera nemcsak hangzó, hanem képként megelevenedő történet is. Mikor olvastam, hogy Zoób Kati tervezi a ruhákat, tudtam, hogy gyönyörű lesz, hogy nem lehet más, mint mesebeli. A Ráth György-világban levő ruháit láttam már élőben, s azok is varázslatos, modern tündérruhák. Az operát benépesítő természeti, varázslatos lények világának a „felöltöztetéséhez” a szecesszió formavilága, Mucha és Klimt nyújtotta Zoób Kati számára az inspirációt. A Ruzsalkát alakító énekesnő mintha egy Mucha-plakátról lépett volna épp le, a vízi nimfák szintén, a Víziemberen ott tekergőztek a kígyók, levelek, vízinövények, Jezsibaba pedig egy Jugendstil-boszorkány volt. Jelmezét minden bizonnyal Klimt *Hygieia* című freskója inspirálta. Ezzel pedig Zoób Kati egy újabb réteggel gazdagítja a karaktert is. A vízboszorkányt maga Ruzsalka is bölcs öregasszonynak nevezi, aki ismeri mindkét

világot (a természetét és az emberekét is), és tudása végtelen. Hygieia pedig a tisztaság, az egészség istennője, Klimt esetében a gyógyászat, a gyógyszerészet megtestesítője is. Jezsibaba a kapocs a két világ között, hozzá jönnek a tündérek is, az emberek is tanácsért, orvosságért. Az emberi világot az art deco szögletessége, már-már ridegsége inspirálta: egyenes vonalak, négyzetek, téglalapok és csipke helyett tükröselymek. Erős volt a kontraszt a jelmezek szintjén is Ruzsalka és az idegen hercegnő között. A csábító, földi nő egy sárkányos köntöst viselt, egy díva volt az 1920-as évekből. Ezzel egyszerre jelenítette meg a tipikusan art deco *femme fatale*-t, illetve jelzéseként is szolgált a szimbólum, hogy el fogja ragadni a herceget a főhősnőtől.

Külön ki kell emelnem a táncosokat, a koreográfiát, a vízitündéreket. Tini-lány koromban, amikor beleszerettem a szecesszióba, a szimbolizmusba, tulajdonképpen a 19–20. század fordulójának a hangulatába, elvarázsolts Loie Fuller szerpentintáncra, sőt, mondhatni azóta is rendre elvarázsol. Szerencsésen fennmaradtak fényképek róla, még mozgókép is. Mindig megpróbáltam

Az előadás látványos díszletét Szendrényi Éva, mesébe illő jelmezeit Zoób Kati tervezte.
Képek: Magyar Állami Operaház / Berecz Valter, Nagy Attila

elképzelné, mekkora élmény lehetett ez a kortársak számára. Hiszen ez a táncos nő zseniálisan ráérezte a korra, a szecessziót öntötte mozgásba a lengő, fodrozódó fehér selyemmel, a selymet megszínező színes reflektorokkal. Ismerős a Rolls-Royce jele, a tündér? Az ő. A budapesti Operaház színpadán pedig ez elevenedett meg! A libbenő selyemruhában táncoló vízitündérek viszont nem pusztán látványként voltak jelen, hanem nagyon fontos szereplői voltak az operának. Ők maguk voltak a tó, a víz, táncukkal a tündéri lét könnyedsége és tragikumja is megelevenedett, amikor, mint a szírom, lehullottak. Ők fodrozódtak játékosan a nimfák körül, ők ölelték körbe Ruzsalkát a nehéz pilanatokban.

A varázslathoz persze az is elengedhetetlen, hogy azok, akik megszólaltatják a zenét, szépen tegyék azt. Halász Péter karmester vezetése alatt a zenekar kiváló volt, a szólisták pazarok, mind az énekes megformálás, mind színészi játék szempontjából. Két művészt emelnék ki, akiket látni és hallgatni számomra nagy élmény volt. Brassói-Jőrös Andrea érzékenyen formálta meg a vízitündér Ruzsalkát akkor is, amikor énekelt, és akkor is, amikor – a II. felvonásban sokáig – némaságba kellett burkolóznia. Tündökölt a csillámos ruhákban, ahogyan a fekete jelmezben is, szinte láthatatlanná olvadt egybe a háttérrel. Szép látomás helyett megöregedve csak a hangja maradt csillogó, hiszen lidércfényként létezett a két világ – emberi és tündéri – között. És micsoda hang volt! A Víziember,

Szemerédy Károly baritonja az apai szeretet minden színén szólalt meg: bárszonyosan simogatóan, vigasztalóan, aggodalommal reszketve és időnként ércesen, félelmetesen, tekintélyt parancsolóan. Ruzsalkával közös jelenete a második felvonásban az opera egyik legszebb momentumuma volt.

A rendezés pedig mindent összefogott és varázslatossá tett. Szikora János saját elmondása szerint is egy szép előadást szeretett volna létrehozni, és ez sikerült is neki. Szendrényi Éva díszlettervező pedig kiváló környezetet épített ehhez a meséhez. A kettősség a díszletek szintjén is megmutatkozott. Az első és a harmadik felvonás a tó körül játszódott, két világ találkozásánál, ezt a spirálisan csavarodó út jelenítette meg. Az emberek birodalma, a kastély egy art deco festményről származó város volt, szögletes, egyenes, hatalmas, egy hosszú lépcsővel, merőleges vonalakkal. Az opera alatt két elem tért folyamatosan vissza: a hold és a víz. A hold kulcsmomentumokban bukkant elő, Ruzsalka felett őrködött. A víz pedig a legkreatívabb és lélegzetelállítóbb módon tűnt fel újra és újra. Mesébeli volt, ahogyan szárazjégmentés körbeölelte a táncosok és énekesek talpát, és végül „lecsorgott” a zenekari árokba, anélkül, hogy elnehezítette volna a levegőt. A második felvonásban a kastély kertjében levő tó felülete is fénylett, a mozgó reflektorfény pedig táncolva verődött vissza az Operaház aranyozott épületrészleteiről.

Szikora János több interjúban is kiemelte, hogy számára mennyire meg-

döböntő volt az, hogy Ruzsalka, a tündér, a harmadik felvonásra megöregszik. Nem találkozunk a mesék világában sok hasonló esettel. Az idő múlása igazából két karakternél jelent meg, akik a természeti-tündéri és az emberi világot is megjárták: Ruzsalka és Jezsibaba. De míg az első öregedik, addig a második fiatalodik, és a harmadik felvonásban egy kacérkodó lányként látjuk viszont. A rendezés számomra egyik legfinomabb megoldása az volt, amikor Ruzsalka lidércfényre változott. A fekete jelmeze miatt már eleve beolvadt a sötét háttérbe, láthatatlanná vált. De a kulisszákból felhangzó kórus közben a spirális lépcsőn kis fényeket gyújtott sorban. A tó fölött tekergő fényre alakult át.

A *Ruzsalka* azon az estén hatalmas sikert aratott. Az utolsó hang után kirobbant a taps a közönségből. A varázslat nemcsak az én esetemben történt meg, hanem jó eséllyel még több száz ember érzett valami hozzám hasonlót. Ez az opera egy csodálatos mű, nagyon szép szöveggel és magával ragadó zenével. Az viszont, ahogy a megvalósításhoz szükséges sok-sok ember – rendező, énekesek, karmester, zenekar, táncosok, díszlet- és jelmeztervező stb. – odaadással és finomsággal nyúlt hozzá, azt eredményezte, hogy egy filigrán szépségű mestermű jött létre.

Azt még hozzátenném, hogy nemcsak úgy beestem az előadásra, hanem készültem rá: megteremttem az operának az esélyt arra, hogy hasson rám – és nagyon hálás vagyok azért, hogy az Operaház segített nekem ebben. Először is, még mielőtt megvettem a jegyet, megnéztem néhány Opera Café műsort, amiben beszéltek a rendezésről, a jelmezekről, a díszletekről. Aztán megvettem a jegyet, és megnéztem még néhány Opera Cafét. Az előadás előtt az Operaház küldött nekem egy e-mailt, benne a műsorfüzetrel és további információkkal. Megtudtam, hogy van egy podcast, amit aztán meghallgattam – az pedig tele volt a művel kapcsolatos hasznos információval, elemzéssel és interjúval. A narrátor elmesélte benne a keletkezés történetét, a fogadtatást, beszélt a zene jellegzetességeiről is, a rendezésről, a díszletről. Tehát a rendelkezésünkre állt egy forrásanyag, amiből a néző rákészenülhetett a mű fogadtatására. Mindezeknek köszönhetően már helyet csináltam a lelkemben a varázslatra. Bár Dvořák, a *Dal a holdhoz*, a szecesszió, az art nouveau és Zoób Kati mind olyan fogalmak voltak, amelyek aztán pillanatok alatt amúgy is befészelték magukat a lényembe.

Telegdy Áron Domokos |

Flume: Skin

Egy ideje találomra hallgatók zenéket. A műfajokat mostanáig sem vettem figyelembe, az elmúlt időszakban viszont már a hangulatot, az üzenetet sem. Nem tervezem meg. Egyrészt nincs akkora jelentősége ezeknek a pillanatoknak, másrészt szerintem ez teljesen létjogosult: csupán annyit kell, hogy az adott zene játsszon engem, és az intenció ugyanúgy megmarad köztünk.

Ma épp Flume *Skin* albumát hallgattam, és most is ezt hallgatom. Elsétáltam egy kávézóba, és lefényképeztem a deres PET-palackokat egy szemetesben. Útközben figyeltem az árnyékomat, ahogy lendülettel gyalogol előttem, mintha kövesd a vezért játszottunk volna. Most télen sem hat furán az ilyen zene. Annak ellenére, hogy tavaszi. A nap mindig olyan megálmodott szögéből süt arra a kereszteződésre a híd előtt, s a téli levegő még mindig olyan érdes és zsibbadt, amilyen akkor volt, amikor „a tél még igazi tél volt”, szóval most is tud rajta keresztül szólni az, aminek szólnia kell.

A *Skin* ugyanilyen érdes, a bőrön is érezhetően, de nem úgy, mint a dörzspapír. Inkább olyan érzés, amikor pont jó helyen vakarják meg a hátad – csak itt nem kell viszketnie hozzá. Jellegzetes zenének tartják, olyannak, amit bárki bármikor berakhat egy bluetooth-os hangfalról. Egyeseket ez valamiért megijeszt, félnek, hogy a különlegesség, amit ezek a hangok jelentenek számukra, azok átlagosak, mindennapiak. A többség különbözőzései. Az ugyanúgy másság. Így viszont nehéz megérteni egy művet. Nem arról van szó, hogy igazából valami illúzió a jelentőség, amit a letagadhatatlan másság jelöl. Letagadhatatlanul más zene. Az egyszerűség kedvéért: ha hallgatód, s az az érzésed támad, hogy ez valami más, akkor tudd, hogy az az érzés igazi. Azért hallgathatja ezt akárki akárhol – vagy azért olyan könnyű ezt elképzelni –,

mert a kifogyhatatlan önátadást jelöli. De ez az önátadás nem bűnös, hátsó szándékú vagy hátba döfő, így nincs miért védekezni ellene olyan kifejezésekkel, mint a nyálás vagy klisés, mert ez nem a jól ismert emberi önátadás.

Nem nekünk kell átadnunk magunkat a hangoknak vagy magának a zenének. Itt a zenei ideál adja nekünk kifogyhatatlanul önmagát, és azt a felszabadultságot, amely a közérzetünket döntés elé helyezi. És mindegy, hogy mi hogyan döntünk. Az alkotás hatása nem változik. A hangzatok és a dallamok adják át magukat nekünk. Ugyanezt jelöli az összes hegyvidéki magaslat, a csillagok fénye, a vízben való megmerítkezés, a kora reggeli utcák és a hit abban, hogy ha valaki ezeket leírja, akkor ezek ténylegesen igazak számára. Ki kételkedik mindebben, miközben a *Free*-t hallgatja?

Flume semmiképp sem előadó, semmiképp sem mutatvány, semmiképp sem a felületet, a túlburjándzott káprázatot képviseli.

Azt a vélekedést, hogy az elektronikus vagy a pophoz közel álló zene örökletes romlottságban szenvedne, szerintem ezen a ponton senkinek nem kell cáfolnom, ezért hát nem is firtatom. A zene azt a korszakát éli, amikor szinte tilos nagyra értékelni egy előadót vagy a munkásságát. Ez bizonyára amiatt van, mert az előadó csak előad, esetleg egy freudi grammatikai hiba folytán csak elad. Szóval nem szerző, nem komponáló, nem író. Igazi értéket nem képvisel, csupán mutatvány, illúzió, csalás. És ha valaki magát közvetkező és lelkes zeneértékelőnek

tartja, de ennek bedől, akkor kiérdemli a számára legdrasztikusabb lealacsonyítást, a rajongói státuszt. De a rajongó is ember. Ezért a rajongóknak is meg kell tudni megbocsátani. Viszont nem szabad elfelejteni azt sem, hogy az illúzió világánál magasabb törvényrend őket is képes irányítani.

Flume semmiképp sem előadó, semmiképp sem mutatvány, semmiképp sem a felületet, a túlburjándzott káprázatot képviseli. Nem az akarat, nem a kényszer alkotta műveit, hanem csupán a tény, hogy ezeknek lennie kellett. Így, hogy van, tulajdonképpen elkerülhetetlen. Egy súlyosan szorongó alkat, a zenéje mégis poláris ellentéte a szorongásnak.

Elválasztani az embert a művétől ugyanolyan kegyetlenség, mint a gyermekeket kitépni a szülői környezetből. Ezért annak ellenére, hogy ezt itt meg kéne tenni, hogy bizonyítványa legyen annak, hogy nem bálványimádat történik, naiv kegyelemből mégis mellőzöm. Maga az ember is egész, s maga a mű is. Helyénvaló. Egészséges. Az, hogy az album dalainak viszonya hasonul a dalokban lévő hangzatok minőségéhez, egy olyan részlet, amely tanulmányozása pontosan azt az örömet adja, mint annak a hallgatása. Arról nem is beszélve, hogy olyan bevontú világot hoz létre, ahol a textúrák, a csilingelések, az érdes egymáshoz simulások, a néhol felületileg fájdalmas, de szükséges ütközések, amiket a nyugalmas eltávolodások kontrasztálnak, mind ugyanahhoz a kétség nélküli emberségvágyhoz kapcsolódnak. Az a szenvedély, amely nem a félreértett értelmében, azaz az élvezetben, hanem az eredetiben, azaz az örömmel *valamiért szenvedésben* rejlik. Flume ott akkor olyat engedett ki magából, amit a szerencsés ember is életében legfeljebb egyszer tapasztalhat meg. Ezért ne felejtjük el őt.

Sümegei György |

„Budai Nagy Antal közügy”

Balogh Edgár levele Miklóssy Gábornak

Önmagában különös,
hogy nála tovább élt
a történeti festészet,
melyet már az 1880-as
években kritizáltak.

M

iklóssy Gábor (1912–1998) levélben kérhette Balogh Edgárt, hogy segítsen neki tájékozódni a Budai Nagy Antalról tervezett kompozíciója előkészítéséhez. Miklóssy már budapesti képzőművészeti főiskolás időszakában (1935–1942) foglalkozott történeti témákkal, s néhány ilyen kompozíciója született ez idő tájt (*Tatárjárás*, 1938; *Mátyás király tudósai körében*, 1940). Alkotott korabeli viseletben megjelenített szereplőkkel kor- és miliőfestésre koncentráló kompozíciókat (*Történelmi jelenet* 1., 2. 1943–1948). Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc s a nagyváradi múzeumalapítás 100. évfordulójára kiírt pályázatra tudatosan, a történeti munkák tanulmányozásával, és bizonyosan vázlatok, kép-ötletek lejegyzésével készült. A múzeumi pályadíjakból az elsőt nyerte el, a kiállításon több kompozícióval volt jelen: *Gábor Áron* 1., 2., *Összeesküvők*, *Hídpénz*, *Parasztlázadás*. A szocialista realizmus kor-követelte kihívásainak is próbált megfelelni, legelső sorban is a számára nagy elismerést (I. fokozatú állami díj) hozó, emblematikussá vált *Grivica* 1933 (1951) című festményével. Ennek különlegessége, hogy a román munkásmozgalmi témát Rudnay Gyulánál elsajátított festői eszközökkel,

színvilágban és formaképletekkel hozta létre. Mondhatjuk, hogy magyarul festette meg a román témát. Az 1848–49-es tematikához tért vissza évekkel később, amikor valószínűleg megrendelésre festhette *A magyar csapatok 1849-ben kiűzik a szerb csapatokat Arad főteréről* című, ugyancsak nagyméretű kompozícióját. Önmagában különös, hogy nála (s néhány erdélyi kortárs képzőművésznél, pl. Cs. Erdős Tibornál) tovább élt a történeti festészet, melyet már az 1880-as években kritizáltak. Pl. Justh Zsigmond írta 1888-ban: „ma csak örült ember festhet történeti tárgyú képet”. A millenniumi képtömegben számos ilyen, színvonalatlan mű tűnt föl, s ettől kezdve szinte temették a műfajt, noha a világháborúk képvilága vagy az 1956-os forradalom képei ugyancsak ehhez a műformához tartoznának, ha végre születne monográfiájuk, s együtt, egy összefüggés-rendszerben láthatnánk a magyar történeti festészetet.

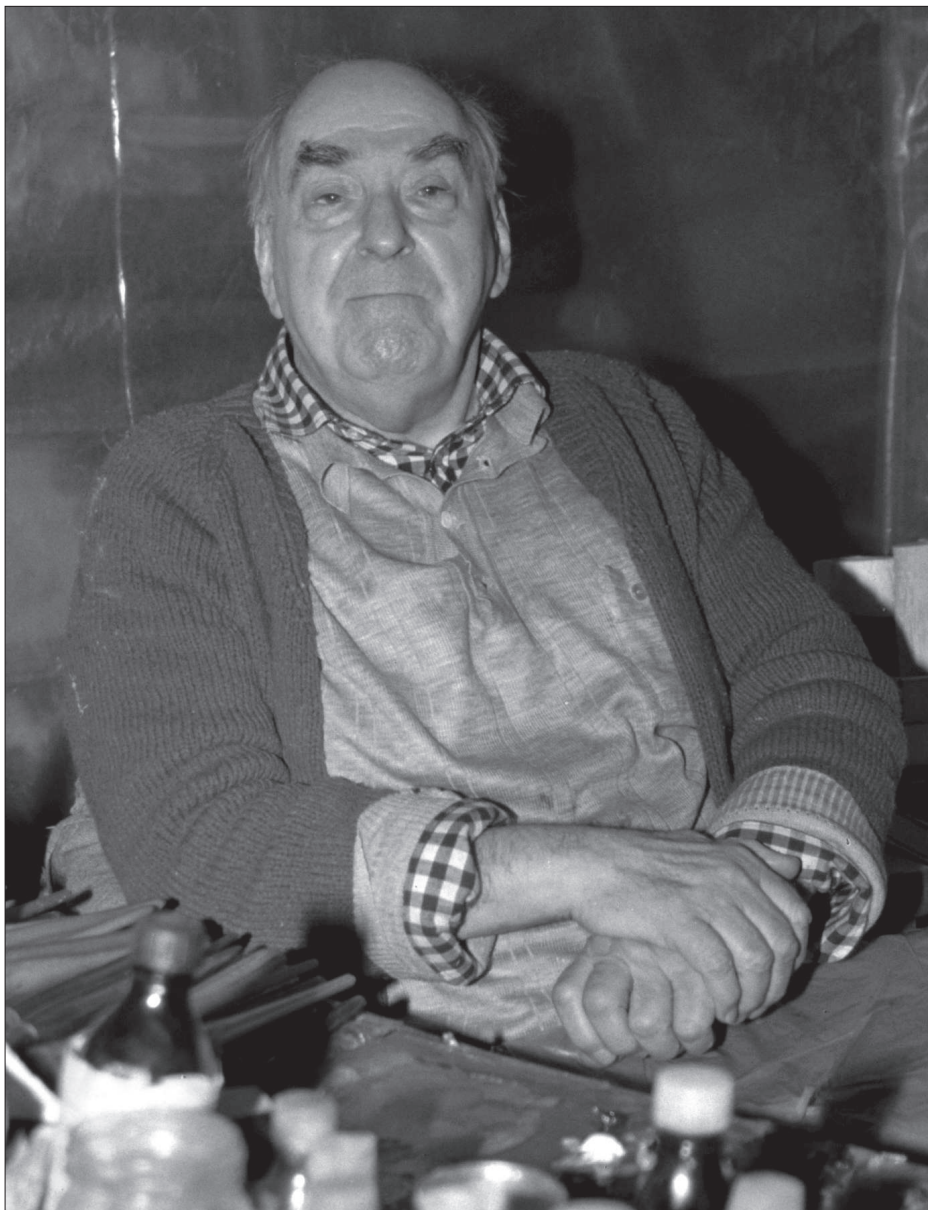
Miklóssy Gábor megkésett történeti munkáinak – így a *Grivicának* is – realista alapkarakterű előadásmódját az 1960-as évtizedben fölváltja az álmok és látomások elvont, metafizikai megjelenítésére való sikeres törekvése. „A festői látomás a lényeg” – vallotta ekkor. Ilyen főművei (pl. *Álom*, 1968; *Látomás – Fordított világ*, 1967–72) jelentős hatással voltak az erdélyi magyar képzőművészet metafizikai-szürreális attitűdjének/hangjának a kialakulására, megerősödésére.

Az alábbi Balogh Edgár-levél azt tanúsítja, hogy 1972-ben megfestendő témaként foglalkoztatta Miklóssyt a Budai Nagy Antal vezette parasztlázadás, s megrendelésre, vagy csak önszorgalomból kezdett a tanulmányozásához. Nem kideríthető, hogy az 1948-as nagyváradi munkái sorában jelzett *Parasztlázadás* a témának korábbi változata-e, vagy az 1972-es terv ennek egy továbbfejlesztett, újra átgondolni tervezett, érettebb, nagy mű megalkotására történő vállalkozása. Az előkészítési

SÜMEGEI GYÖRGY
MIKLÓSSY GÁBOR

A Mentor Kiadónál 2001-ben megjelent album-monográfiájának borítója

Miklóssy Gábor (1912–1998) festőművész, művészpédagógus. Kép: Wikipédia/Albifritsch

fázisban ezért kérhette Balogh Edgár segítségét, aki finom kritikával fogalmazott, annotált bibliográfiát adott, amely a festő számára föltétlen hasznos lehetett.

Kolozsvár, 72. szeptember 17-én
Kedves Barátom,

e levelet egyik kedves volt tanítványom, Szabó Zsolt adja át, a Jóbarát ifjú szerkesztője, aki szívesen helyettesít engem nagy elfoglaltságomban (a romániai magyar irodalmi lexikonnal gyűröközöm). Fogadd szívesen. Általa a legújabb nemzedékhez érsz.

Átnéztem a Budai Nagy Antal-téma lehetséges bibliográfiáját, s a következőket ajánlom nagy művedhez figyelmembe:

1. A történelmi anyagot a régi polgári pozitivisták történetírás eszközeivel

egykorú becsületességgel dolgozta fel Gombos Ferenc Albin Kolozsvárt 1898-ban megjelent munkájában: *Az 1437-ik évi parasztlázadás története különös tekintettel a jobbágyi viszonyokra s a huszitizmusnak hazánkban való elterjedésére.*

Szabó Ervin idevágó feldolgozását közli a Gaál Gábor szerkesztette Korunk 1937. július–augusztusi kettős száma, mely egészében a kápolnai felkeléssel foglalkozik az 500. évforduló alkalmából.

A legújabb hazai feldolgozás Demény Lajos *Az 1437–38-as bábolnai népi felkelés* című tudományos műve, megjelent a Tudományos Kiadónál, Bukarest, 1960. Bővebb bibliográfiát is ad.

Mindezek tartalmazzák a felkelés két legfontosabb mozzanatának, a bábolnai tábornak és a kolozsmonostori

egyezménynek a részleteit s a kolozsvári ostrom anyagát. Megállapításaik szerint kétségtelen, hogy a magyar és román jobbágyok felkelését a kolozsvári polgárság (magyarok és szászok!) támogatta.

2. Az 1919 óta kialakuló erdélyi magyar irodalom demokratizmusa és néptestvériségre való törekvése számára eszményi támpontot keresett az 1437–38-as közös népi felkelésben. Ezt árulja el Sipos Domokos *Vajúdó idők küszöbén* című novellája Nagy Antalról (1925), melyet újraközölt az 1958-ban Molter Károly előszavával megjelent *A csoda* című Sipos-kötet. „*Az 1437-es erdélyi parasztforradalomból*” alcímmel jelent meg Kacsó Sándor egy novellája, főcíme: *Akik a sötétben is látni akarnak* (1927, az *Utoljára még megkapaszkodunk* című novelláskötetében), ez Tamási Henrikről, a székelyek ispánjáról szól, aki rokon-szenvez a bábolnai felkelőkkel. Végül 1932-ban jelent meg a *Budai Nagy Antal históriája* című kisregény Kós Károly tollából, mely prózában bontja ki a bábolnai felkelés történetét, megelőzve a későbbi, ismert *Budai Nagy Antal* című színdarabot (1936). Ebben az első feldolgozásban a szerző még nem saját híveivel öleti meg hősét, mint a darabban, hanem a történelmi valóságnak megfelelően ellenségei kezétől csatában ejti el. Gaál Gábor Korunk-bírálatában (*Budai Nagy Antal*. Korunk, 1936. 979–984.) éppen ezt kifogásolja Kós színdarabjában, a hős szembeállítását mint reformer a túlzókkal. Sajnos, ezt a kritikát a *Válogatott írások* című Gaál-sorozatban nem merték újraközölni, bizonyára Kósra való tekintettel.

Mindezeket szükség szerint megtalálod az Egyetemi Könyvtárban. Szabó Zsolt ebben segítségre lehet. Egyébként Zsolt, Szentimrei Jenő unokája, a Jóbarát számára szívesen megírná, útmutatásod szerint, festményed kialakulásának sorsát, történetét, időnként vázlatokkal, interjúval.

Mert Budai Nagy Antal közügy. A román néppel való együttélésünk, népiségünk, történelmi értelmünk jelképe. Ez a Budai Nagy Antal részt vehetett Zsigmond csehországi hadjáratában, s ott ismerkedhetett meg a huszita vöröskelyhes eszmékkel is; már prágai diákkoromban izgatott léte, sorsa, s most örvendek, hogy szép és nagy terved híret vettem,

Szeretettel kíván gyógyulást és sikert igaz híved

Balogh Edgár

(Gépirat, a hiányzó ékezetek gondos pótlásával, autográf aláírással. Mgt., Bp.)

Könyveink

Fő, hogy olvassanak!

